

Univerzita Karlova v Praze

**Filozofická fakulta
Ústav Politologie**

Diplomová práce

Karolína Berousková

Československo – polské vztahy a Těšínské Slezsko 1918 – 1920

Czechoslovak – Polish foreign relations and Teschen Silesia 1918-1920

Praha 2014

vedoucí práce: Doc.Vratislav Doubek, PhD.

Poděkování

Velmi bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce, doc.Vratislavu Doubkovi, PhD. za jeho upřímnou kritiku při hodnocení předkládaných konceptů jednotlivých kapitol mé práce a za ochotu a otevřenost, s jakou zodpovídal mé dotazy, týkající se praktického postupu.

Za rady a tipy na rozšiřující odbornou literaturu děkuji také Prof. PhDr. Danovi Gawreckému, CSc.

Na závěr bych chtěla poděkovat svému milému příteli, kolegovi, Mgr. Piotru Manowieckému, bez jehož laskavé podpory a azylu, který mi poskytl, by má studijní cesta do Varšavy nebyla možná. Srdečný dík patří také mé drahé přítelkyni Romaně Perutkové, Dis. a Pavlovi Sikorovi, kteří mi poskytli ubytování během mého bádání v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.4. 2014

.....

„ Nedejme vzniknouti novým sporům mezi bratry. Dosti z nás nakořistili se cizí, mezi sebou nehledejme kořisti. Vzájemně se podporujme a ve shodě bratrské spojenými silami pracujme dále, aby lid náš vzdělával se v mateřských svých řečích a aby národnostem svým zjednal práv, jež jim po zákoně náleží. “

(Sláma, František: Dějiny Těšínska, Praha, 1889)

OBSAH

1 ÚVOD.....	9
2 HISTORICKÝ VÝVOJ TĚŠÍNSKA.....	13
3 NÁRODNOSTNÍ CHARAKTERISTIKA TĚŠÍNSKA.....	15
3.1 Specifikace vzájemného soužití.....	15
3.2 Národní „obrození“ a politická aktivizace na Těšínsku.....	17
3.3 Šlonzáctví.....	19
3.4 Hnutí Josefa Koždoně.....	20
4 KONFLIKT O TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO.....	22
4.1 Počátky národnostních rozporů a sporu o Těšínsko.....	22
4.2 Východiska utváření polské a české politiky.....	23
4.3 Česko-polské vyjednávání během války a vznik samostatných států.....	26
4.4 Historické právo.....	29
4.5 Poválečná situace na Těšínsku.....	30
4.6 Sedmidenní válka.....	33
4.7 Mezinárodní situace.....	38
4.8 Československý „minimální program“.....	44
4.9 Příprava plebiscitu.....	48
4.10 Návrh na arbitráž.....	51
4.11 Rozdělení Těšínska.....	53
5 ZÁVĚR.....	58
PRAMENY a LITERATURA.....	62

PŘÍLOHA Č.1: MAPOVÁ PŘÍLOHA - Podrobné dělení Těšínska na jednotlivá panství, rok 1844

PŘÍLOHA Č.2: MAPOVÁ PŘÍLOHA - Území Těšínského knížectví s navrhovanou, prozatímní a definitivní úpravou státních hranic

Seznam zkratk:

ZNV – Zemský národní výbor pro Slezsko

1 ÚVOD

První světová válka a zánik rakousko – uherské říše vyústil ve zbrusu nové evropské uspořádání. Nástupnické státy vznikaly na troskách rozpadající se habsburské říše, která spojovala jednotlivá území a jejich obyvatele v konglomerát pod patronací vídeňského trůnu. Ve střední Evropě dochází ke vzniku nových státních útvarů, které vyplňují prostor mezi Ruskem / Sovětským svazem a Německem. Tyto nově ustavené státy jsou nuceny řešit nejen komplikovanou situaci uvnitř svých hranic, ale nově budována je také jejich zahraniční politika.

Ve své práci bych se chtěla zaměřit na vztah dvou středo / východoevropských zemí, Československa a Polska, které měly hrát v tomto regionu rozhodující roli. Právě jejich vzájemný vztah byl pro stabilitu oblasti životně důležitý. Otvíraly předválečné vztahy možnosti spolupráce těchto národů uvnitř habsburské říše, či již tehdy se projevovalo jejich odlišné směřování? Změnila se politika těchto národů po ustavení jejich samostatných států, či jejich trajektorie zůstala nezměněna? Proč nebyly schopny vytvořit jednotnější uskupení, které by stabilizovalo a posílilo středo a východoevropský prostor?

Zatímco existence Rakouska - Uherska upozadila řadu národnostních problémů a soužití ve smíšených územích, a také spojovala politiky jednotlivých území ve společném postupu proti dominujícímu vlivu rakouských Němců, rozpad Rakouska znovu odhalil „ třetí plochy “ koexistence jednotlivých národů. Došlo tedy k zániku nejen společného rámce pro soužití, ale i suveréna, proti němuž velela politika sjednotit se s dalšími národy „ v žaláři “ a jednotnou říšskou politiku na mezinárodním poli nahradily partikulární zájmy jednotlivých států.

Nástupnické státy navíc zdědily neřešené etnické a národnostní vymezení. Jejich vznik měl tak za následek celou řadu národnostních sporů, a to jak o přesné vymezení hranic, tak o postavení jednotlivých etnických skupin obyvatelstva v daných oblastech. Sporná hraniční území byla vždy styčnou plochou různých kultur a místem, kde se navzájem prolínaly. Charakteristickým rysem těchto národnostních a etnických sporů je pak jejich nejednoznačnost. Při posuzování práva jednotlivých stran je totiž nutno brát v potaz dva přístupy, a to přístup historickoprávní a etnografický. Argumentace nástupnických států se při vytyčování státních hranic odkazovala na Čtrnáct bodů prezidenta Wilsona a jeho zásadu o „ sebeurčení národů “. Metoda stanovování hranic podle národnostního/ etnického principu

se však vzhledem k citlivosti někdy i historických témat, oživených bojem národů za svou samostatnost, nesetkala vždy s pochopením.

Ve své práci se budu věnovat případu sporného území Těšínského Slezska, jež se stalo po první světové válce jablkem sváru mezi Československem a Polskem. Dva roky trvající spor, poznamenaný nejen rozsáhlými nepokoji na daném území, ale i vyostřením vzájemných vztahů mezi Polskem a Československem se stal důležitým mezníkem, či spíše neslavným počátkem nové etapy československo – polských vztahů.

Čím bylo specifické území Těšínska a jaká byla dimenze tohoto konfliktu? Jednalo se o národnostní regionální spor, který by v dané oblasti eskaloval i v případě, že by ke vzniku nástupnických států nedošlo? Nebo to byl spor, který byl uměle vyvolán tzv. „velkou politikou? “ Na základě jaké argumentace si vláda v Praze a Varšavě činila nárok na toto území a v jaké míře a rozsahu poznamenala těšínská otázka vzájemný vztah a následné soužití obou států? Byl konflikt o Těšínsko příčinou, která znemožňovala vzájemnou vstřícnější politiku a rozdělila oba státy, byl původcem československo – polského míjení? Či se předpoklady pro toto míjení vytvářely dlouho před vznikem samostatných států, a měly oporu v odlišné historické zkušenosti, geografické poloze? Změnil tento konflikt výrazně směřování československé a polské zahraniční politiky, a vztah obou národů, či jen umocnil rozdílné směřování obou národů a nesoulad těchto politik, který byl dán již před jeho vznikem?

Vymezení tématu a metodologie

Koncept předkládané práce byl bohužel postupně revidován v reakci na neúplné či nedostatečné archivní zdroje. Autorka práce se původně chtěla zaměřit na komparativní analýzu československých a polských materiálů, uložených převážně v archivech ministerstev zahraničních věcí (v Polsku se tyto materiály nyní nachází v archivu Archiwum Akt Nowych ve Varšavě). Cílem zamýšlené práce bylo sledovat průběh sporu z vnitrostátního a mezinárodněpolitického hlediska obou států, porovnávat jejich politická východiska a vliv zahraniční situace na formulaci jejich postojů, při současném zachování i mikrohistorického pohledu na dění v regionu. Zatímco však český Archiv Ministerstva zahraničních věcí oplývá hojností materiálů, popisující podrobně kroky ministra Beneše a státního aparátu, pokyny diplomatickým zástupcům, jednání se členy zahraničních výborů a komisí, články z domácího, polského i těšínského tisku a v neposlední řadě i zpravodajství o dění na Těšínsku, zdroje v Archiwu Akt Nowych jsou omezené natolik, že komparativní analýza postupu jednotlivých aktérů nebyla v tomto případě možná. 97% polských archivních

materiálů bylo zničeno za 2. světové války, což se bohužel ukázalo jako limitující pro původně plánované zaměření celé práce.

Předkládaná výsledná práce je tedy poznamenána nutností revize původního konceptu. Soustřeďuje se proto na analýzu převážně českých archivních materiálů při současném využití rozsáhlé sekundární české, polské i slovenské literatury.

Spor o Těšínsko je tématem, kterému již byla věnována řada odborných publikací. Často se jedná o vynikající práce regionálních historiků, etnografů či sociologů (po případě takovýchto autorských kolektivů), které detailně vystihují vnitřní dynamiku a dění na území Těšínského Slezska, omezují se však pouze na dění v regionu bez ambice k „ nadregionálnímu přesahu“ .

Druhou skupinou jsou monografie, které se zabývají československo-polskými vztahy v delším časovém období (20.léta, meziválečné období, období do r.1945) a spor o Těšínské Slezsko zmiňují z hlediska jeho dopadu na vzájemné vztahy obou států, přičemž se dění na Těšínsku věnují jen ve stručném přehledu či podrobnější exkurz vynechávají úplně.

Práce, které mají za cíl propojit obě roviny sporu jsou však spíše výjimkou. Jedná se např. o monografii Jaroslava Valenty *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*, která je historicky precizní a rekapituluje průběh sporu de facto den po dni, v určitých výkladech a kontextech nese však pečeť doby, ve které vznikla (rok 1961). Druhým příkladem je publikace Petra Jelínka *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*. Petr Jelínek se pokusil o novou kontextualizaci těšínského konfliktu v rámci československo-polských vztahů na základě rozsáhlé analýzy i zahraničních pramenů (francouzských, italských, britských). Jeho práce je bezesporu velmi přínosná, stylisticky však postrádá Valentovu obratnost a v některých případech i nenucenou strukturaci.

Cílem předkládané práce bylo navázat na tato díla a na základě podrobného studia domácích, a v omezené (bohužel) míře i zahraničních pramenů a odborné literatury analyzovat a následně interpretovat regionální a mezinárodní rovinu sporu. Snahou autorky bylo propojení regionální a obecné historiografie, při současné snaze vyhnout se presentismu.

Práce je časově je vymezena lety 1918 až 1920. Rok 1918 logicky souvisí se vznikem nástupnických států a tedy i s formováním dvou nových samostatných státností, československé a polské, z regionálního hlediska je vývoj sledován od ustavení místních orgánů výkonné moci a přijetím dohody ze dne 5.11.1918 o prozatímním rozdělení správy Těšínska. Konec zkoumaného období je ohraničen rokem 1920, konkrétně 28.červencem 1920, to jest rozhodnutím konference velvyslanců v belgickém Spa o konečné dělicí hranici na Těšínsku, které bylo oboustranně přijato a znamenalo ukončení sporu o tuto oblast. Zpětné

exkurzy jsou součástí práce v těch případech, kdy je to nezbytné pro pochopení kontextu, jejich cílem je také uvést čtenáře do problematiky formování identit zdejšího obyvatelstva.

Vymezení pramenů a odborné literatury

Práce je založena na analýze primárních pramenů převážně české provenience, uložených v Archivu Ministerstva zahraničních věcí, Zemského archivu v Opavě, Státního okresního archivu v Karviné, fondů Edvarda Beneše, uložených v Masarykově ústavu Akademie věd a materiálů, nacházejících se v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně. Dále byly využity prameny v archivu Archiwum Akt Nowych ve Varšavě.

Použité sekundární zdroje lze rozdělit do několika skupin – jedná se o vědecké monografie zaměřující se podrobně na historii regionu (Borák, Gawrecki, Valenta, Pallas), práce etnografické či sociologické, zabývající se regionální specifičností Těšínska a jeho obyvatel (Míček, Korbelářová, Kadlubiec, Sokolová), práce reprezentující regionální historiografii, které však zasazují dění v regionu do širšího kontextu (celostátního či mezinárodního – Káňa a Pavelka, Dąbrowski, Jelínek, Kamiński, Borák, Žáček) a následně práce, jež analyzují československo-polské vztahy z hlediska mezinárodní politiky (Dejmek, MacMillan, Wandycz, Zahradníček, Szklarska-Lohmannowa). Průběh sporu je také zaznamenán v řadě dobových prací pamětníků či představitelů těšínského polického a kulturního života (Hejret, Šlachta, Kapras, Pelc, Sláma).

2 HISTORICKÝ VÝVOJ TĚŠÍNSKA

Ve snaze pochopit složitou národnostní situaci, jež komplikovala vyřešení československo – polského sporu, je nezbytné nastínit alespoň v krátkém přehledu vývoj, jakým toto území prošlo, a to jak historický, tak etnografický. Usnadní tak pochopení odlišností tohoto regionu, formující jeho svébytnost, která spolu s rozdílnými politickými zájmy jednotlivých zemí komplikovala jeho začlenění do nástupnických států.

Území dnešního Těšínska bylo již ve středověku součástí Velkomoravské říše, poté se dostalo do sféry vlivu Přemyslovců. Oficiálně vzniklo těšínské knížectví jako okrajová součást Polska roku 1163 a bylo majetkem Piastovců. Již ve středověku v této oblasti dochází k prolínání polských, německých, a českých vlivů. Ve 13. století se těšínská knížata postupně vymaňovala z područí polských panovníků, a zavázala se českému králi Václavu II., jenž je vzal pod svou ochranu. Trenčínským mírem z roku 1335 se český král Jan Lucemburský vzdává práv na polský trůn, jeho polský protějšek král Kazimír se na oplátku na věčné časy zřiká nároků na Slezsko ve prospěch českých zemí. Následná smlouva stvrzovala příslušnost těšínského území k českému království a jeho odluku od polského. Tento stav byl uznán i Karlem IV., který potvrdil statut Těšínska jako nedělitelné součásti zemí Koruny české.

Po nástupu Habsburků na český trůn se Těšínsko stalo součástí habsburské říše a zůstalo jí i po prohrané válce s Pruskem a uzavření Vratislavského míru (r.1742), kdy většinu Slezska Marie Terezie ztratila. Zbytkové Rakouské Slezsko bylo tvořeno právě Těšínským knížectvím a Opavským Slezskem, s Opavou jakožto správním a politickým centrem. Státní správa a soudnictví bylo následně od r. 1782 spojeno s Moravou v rámci josefínských reforem, o rok později vyhlásil Josef II. úplné spojení Moravy a Slezska. Nejvyšším správním úřadem nového správního celku se stalo Moravkoslezské gubernium se sídlem v Brně. Zrušení poddanství v roce 1848 si však vyžádalo další správní reformy, k 1.1.1850 bylo tedy Rakouské Slezsko od Moravy odděleno a jeho správa navracena zpět do Opavy. Roku 1858 bylo Těšínsko jako léno České Koruny uděleno císařem Františkem Josefem I. jeho strýci arcivévodovi Albrechtovi a jeho dědicům.“¹

Institucionální příslušnost Těšínského Slezska v roce 1918 byla komplikovaná. „ V Opavě, ... úřadoval zemský prezident a působil společný Slezský zemský sněm. Soudnictví podléhalo Vyššímu zemskému soudu v Brně a ředitelství železnic se nacházelo v Olomouci na Moravě. Vojensky bylo podřízeno velitelství v Krakově. Katolická církev zase

¹ Hejret, Jan: *Čechové a Poláci na Těšínsku*. 1918, s. 12

podléhala Vratislavské diecézi, tedy biskupskému sídelnímu městu nacházejícímu se tehdy na území Německa. “²

Po vyhlášení samostatného státu dne 28.října 1918 vznesla na území Těšínska nárok československá strana, která je na základě několikasetleté historické příslušnosti k zemím Koruny české považovala za nezpochybnitelnou součást nově ustaveného Československa. Polský stát si území nárokoval na základě zdejší polské národnostní většiny. Představitelé těšínských Čechů a Poláků spolu dne 5.11.1918 uzavřeli prozatímní dohodu o rozdělení regionu. Nová hranice měla být posléze stanovena na základě vzájemného jednání obou vlád.

² „Śląsk austriacki ze stolicą w Opawie, w której urzędował prezydent krajowy i działał wspólny sejm śląski. Sądownictwo podlegało wyszemu sądowi krajowemu w Brnie, a dyrekcja kolei znajdowała się w Ołomuńcu na Morawach. Wojskowo podporządkowany był dowództwu w Krakowie. Kościół katolicki podlegał zaś diecezji wrocławskiej, a więc stolicy biskupiej znajdujące się wtedy na terenie Niemiec.

In: GAŚSIOR, Grzegorz, ed. *Zaolzie: polsko-czeski spór o Śląsk Cieszyński 1918-2008*. 2008, s.46

3 NÁRODNOSTNÍ CHARAKTERISTIKA TĚŠÍNSKA

3.1 Specifikace vzájemného soužití

Vedle historického vývoje daného území je potřeba podrobněji rozebrat komplikovaný národnostní charakter Těšínska. Ten je totiž ve vztahu k našemu tématu klíčový, a teprve jeho důkladnější vysvětlení pomůže lépe pochopit a osvětlit celou šíři těšínského problému.

Vzhledem k tomu, že Těšínsko je oblastí vyskytující se na pomezí tří kultur - a to české, polské a německé, kde tyto národnosti žily prakticky vedle sebe, nebylo zde příliš silné národní uvědomění a oblast se vyvíjela značně nezávisle na dané státní příslušnosti. Mísením jednotlivých národností a jejich vzájemným prolínáním byla utvářena složitá multikulturní identita tohoto regionu, která jej činila svébytnou jednotkou v rámci českých zemí. „ Šlo o největší etnický , tavicí kotel ‘nejen Československa, ale předtím i Předlitavska a dokonce celého Rakousko-Uherska. “³

Rozmach Těšínska a jeho rostoucí důležitost je spojena především s průmyslovou revolucí. Již před jejím počátkem bylo Těšínské Slezsko poměrně vyspělou zemí, orientovanou převážně na textilní výrobu. Založení Vítkovických železáren v roce 1829 a následná těžba kamenného uhlí však zcela změnila ráz i zaměření regionu. První parní železnice, která zahájila svůj provoz v roce 1836 spojila ostravsko – karvinský revír s Vídní, a „ připoutala těsněji tuto oblast k hospodářsky vyspělejší země monarchie, mezi nimi zvláště k českým zemím.“⁴

Ekonomický vzestup paradoxně na straně jedné odváděl pozornost od národnostních otázek a vytvářel prostředí, které usnadňovalo vzájemné soužití, na straně druhé rostoucí významnost regionu dávala tušit budoucím třenicím o to, která národnost je vlastně dominantní a má legitimní právo rozhodovat o nastávajícím vývoji.

Hospodářská významnost území byla v této době vždy v popředí a poněkud tedy zastiňovala národnostní otázku, ovšem je nutné poznamenat, že první fáze industrializace a následný prudký rozvoj měl za následek růst počtu pracovních příležitostí a byl spojen s pracovní migrací. Nejprve se jednalo o přistěhovalce převážně z Moravy a Čech, postupně

³ Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918 – 1938), díl první, Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918 – 1929)*. 2000, s. 90

⁴ ŽÁČEK, Václav: *Češi a Poláci v minulosti. 2. [sv.]: Období kapitalismu a imperialismu*. 1967, s.29

však začali přicházet i imigranti ze vzdálenější Haliče.⁵ „Polský příliv na Těšínsku roste od let 1880, příchodem hlavně haličských robotníků polských. Od roku 1880 do 1890 dle odhadu...činil na 20 tisíc.“⁶ Jiní autoři uvádějí, že do počátku 20.století emigrovalo z Haliče za prací do ostravsko – karvinského revíru asi 34 000 osob.⁷ Tyto jevy, jak se později ukázalo, národnostní otázku ještě více zkomplikovaly.

Při posuzování počtu polského obyvatelstva na Těšínsku je nutno znovu zdůraznit fakt, že vedle výše zmiňovaných polských imigrantů z Haliče, zde existovalo autochtonní polské obyvatelstvo. Nelze se ztotožnit s výkladem, že původní obyvatelstvo Těšínska tvořili Češi a Němci, přičemž u posléze převažujících Poláků se jednalo o později přišedší pracovní migranty. Polské autochtonní obyvatelstvo, které bylo charakterizováno silným národním uvědoměním, vlastním kulturním programem a rezistencí vůči asimilaci je nutno odlišit od těchto haličských přistěhovalců, jejichž národní a kulturní povědomí bylo na nesrovnatelně nižší úrovni a kteří se v novém prostředí často asimilovali.

Pozdější jasné národnostní vymezení regionu tedy ztěžuje skutečnost, že zde vedle sebe žily tři velké samostatné jazykové skupiny - česká, německá a polská. Rakouské statistiky definující národnostní příslušnost ji však posuzovaly na základě obcovací řeči, což bylo asi nejlépe stanoveným kritériem, většina obyvatelstva se totiž nehlásila k žádné ze zmiňovaných národností. Tento fakt je nutné brát v potaz při sledování statistik – neboť obcovací řeč se lišila od národní příslušnosti v závislosti na mateřském jazyku (po r. 1921) a národnosti, kterou si může jednotlivec libovolně zvolit. (po r. 1950). Těšínsko by se tedy dalo charakterizovat jako „území, kde jedna slovanská národnost přechází v druhou, kde ani jedna, ani druhá není etnicky plně vyjádřena, kde jazykově se jedná o nářečí přechodná, kde, jedním slovem, ani objektivně, ani subjektivně nejde o obyvatelstvo národnostně zplna a jasně vyhraněné. Mohlo by, aspoň na některých místech, stejně dobře a se stejnou oprávněností náležet dalším vývojem a jasnějším národním formováním jednomu nebo druhému ze sousedících národů slovanských.“⁸ Místní obyvatelstvo se tedy spíše než etnickou příslušností vyznačovalo příslušností teritoriální, tzn. k regionu Těšínského Slezska.

V průběhu 2. poloviny 19. století se průmyslová výroba stala dominantním odvětvím, což začalo mít vliv nejen na národnostní, ale i sociální složení obyvatelstva. Objevuje se nová vrstva - průmyslové dělnictvo. Proto je také důležité zmínit, že národnostní příslušnost byla

⁵ Možnost migrovat za prací se otevřela po zrušení poddanství v roce 1848. – pozn. aut.

⁶ Hejret, Jan: *c.d.* s. 9

⁷ Sokolová, Gabriela: *Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy.* 1997, s.332

⁸ Beneš, Edvard: *Úvahy o slovanství,* 1947, s. 272

velmi často spojena také se sociálním statutem, např. skupinou, která měla na Těšínsku do rozpadu Rakouska-Uherska největší vliv byli jednoznačně Němci. Němci byli v rakouské monarchii a tedy i ve Slezsku preferováni, byli nejsilnější ekonomickou skupinou a měli také rozhodující vliv ve Slezském sněmu, i když jejich většina nebyla založena na skutečném národnostním poměru, neboť je slovanské obyvatelstvo početně jasně převyšovalo. Jejich vůdčí postavení v regionu však bylo způsobeno i nízkou národní uvědomělostí slovanského obyvatelstva a jeho malou angažovaností a aktivizací.

3.2 Národní „obrození“ a politická aktivizace na Těšínsku

Národnostní cítění, a počátky politické aktivizace Čechů a Poláků na Těšínsku spadají až do 2. poloviny 19. století. Zatímco za původce „ českého národního probuzení “ na Těšínsku můžeme považovat hlavně buditele, přicházející z Čech či Moravy, oporou polských hnutí byla místní polská inteligence.⁹ Zpočátku se jednalo především o kulturní kontakty, které podporovaly národnostní a jazykové uvědomění obyvatel, posléze začaly mít stále více politický charakter. O tom, že polské obyvatelstvo bylo uvědomělejší svědčí i fakt, že v roce 1848 Těšínské Slezsko na Slovanském sjezdu reprezentovali politikové pouze polské národnosti, a to Pavel Stalmach a Ondřej Kotula. Stalmach na něm „ prosil Čechy, pány naše, aby nám dovolili jít s našimi bratry (tj. s Poláky).“¹⁰ Paradoxně (ve světle pozdější české a polské argumentace) svou prosbu založil na historickém zdůvodnění, paralele – rozdělení Slezska¹¹ vnímal jako předobraz dělení Polska o necelých 30 let později.¹² Polsko – rusínská sekce však požadavek císaři nepředala, neboť národnostní otázka ve Slezsku byla již tehdy pokládána (jako poté ještě několikrát) za nepříliš významnou.

Dualizace Rakouska a vznik Rakouska – Uherska podnítil mezi polskými a českými politiky ve Slezsku vzájemnou spolupráci. Oba slovanské národy se spojily proti Němcům a jejich snahám o poněmčení oblasti. Spolupracovaly nejen na poli kulturním, ale i politickém – například při volbách v letech 1870 a 1871 se vzájemně podporovaly a v jednom z volebních obvodů dokonce postavily společného kandidáta. Nanaštěstí již o rok později dostávají české i

⁹ Kontakt s centry polského národního života v Krakově či Haliči byl problematický. – pozn.aut.

¹⁰ ŽÁČEK, Václav: c.d. s. 227

¹¹ ve válce o rakouské dědictví 1740 – 1748, pozn. aut.

¹² 1772 - 1. dělení Polska, pozn.aut.

polské snahy citelný zásah – v roce 1872 vstupují v platnost jazyková nařízení slezského inspektora Zeynka, která tvrdě zasáhla české i polské školství na Těšínsku. Germanizace Slezska byla usnadněna, neboť se na základě těchto nařízení dominantní řečí ve školách stala němčina. V roce 1877 došlo k založení Matice Opavské, dalším průlomem v jazykovém boji byl poté vznik českého gymnázia v Opavě roku 1883, polské gymnásium v Těšíně bylo ustaveno o čtrnáct let později. Uvedené instituce přispěly k rozšiřování obou jazyků a postupné likvidaci utrakvistických škol, podílejících se na germanizaci.

Na počátku 20. století se však zostřuje boj i mezi Poláky a Čechy. Adolf Černý, zakladatel časopisu *Slovanský přehled* v jednom ze svých článků z Těšínska uvedl: „ V jednotlivých obcích často nerozhodují národnostní většiny, ale poměry v jednotlivých podnikcích, na farách a v místní samosprávě, která není vždy v rukou většiny.“¹³ Sčítání lidu v roce 1910 přineslo zvýšení politické a národnostní agitace, a opětovné rozdmýchávání rozporů mezi jednotlivými skupinami. Sčítání bylo založeno na zjišťování a sčítání nikoli národnosti, ale obcovací řeči a ukázalo převahu Poláků na Těšínsku – 54%, Češi byli v populaci zastoupeni 27%.

Polské obyvatelstvo bylo na Těšínsku stranicky reprezentováno ve třech politických stranách, vzniklých mezi lety 1883-1897. Jednalo se o *Związek Śląskich Katolików*, *Polityczne Towarzystwo Ludowe* a *Stronnictwo Radykalno-Narodowe*. „ Strany neměly vyhraněné politické programy a organizační zásady. Jedním z hlavních diferenciačních prvků byly náboženské rozdíly “¹⁴ (katolíci, evangelíci) a postoje k národnostnímu soužití na Těšínsku (zastánci spolupráce slovanských národů vs. protičeská pozice). V roce 1906 došlo ke vzniku samostatné sociálně demokratické strany - *Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Śląska i Moraw*. O 3 roky později, roku 1909 byla ustavena Slezská lidová strana, která však tvořila v rámci národnostního dělení samostatnou skupinu (viz níže). „ Za světové války koordinovala činnost všech polských politických stran na Těšínsku *Sekcja Śląska Naczelnego Komitetu Narodowego*, který byl ustaven 16.srpna 1914 v Krakově.“¹⁵

Růst národního uvědomění a politická aktivizace obyvatelstva podstatným způsobem ovlivnily další vývoj na území Těšínska, vývoj, v němž se obě národnosti musely jasně střetnout.

¹³ ŽÁČEK, Václav: *c.d.* s.369

¹⁴ Gawrecki, Dan: *Polské politické strany v Československu*. 1992, s.163

¹⁵ Gawrecki, Dan: *c.d.* s.164

3.3 Šlonzáctví

Pokud mluvíme o národnostním citění obyvatel na Těšínsku, je nezbytné zmínit se o tzv. slezantsví - šlonzáctví. Na většině slezského území se mluvilo dialekty, tvořícími přechod mezi češtinou a polštinou. Místní obyvatelstvo si vzhledem k nízké obecné znalosti spisovné češtiny a polštiny příliš neuvědomovalo národnostní příslušnost ani podle jazyka. Termín Šlonzák (či polsky Ślązak) tak označoval příslušnost teritoriální, jež v jistém smyslu, jak již bylo zmiňováno dříve, suplovala příslušnost národní.

Jako skupina byli Šlonzáci národnostně nevyhranění, a zdůrazňovali svébytnost Slezska. „ Šlonzák nevěděl, kým je, nepovažoval Poláka za svého bratra a Slovana nepovažoval za příbuzného. Pojem národnost mu byl cizí.“¹⁶ Šlonzáci tíhnuli k Němcům jako k místní elitě, mající v regionu vůdčí ekonomickou, politickou i kulturní moc. Důležitým faktorem zde bylo i náboženské vyznání, např. polské Dolní Slezsko bylo velmi silně poněmčeno, „ takže protestantismus byl na tomto terénu často mostem k němectví.“¹⁷

Sympatií této části obyvatelstva se pokusily využít vlivné německé vrstvy, spatřující v nich způsob, jak skrze tyto skupiny posílit svůj vliv v oblasti. S postupně se probouzejícím národním uvědoměním obou slovanských národů začaly tyto kruhy s vlastní agitací o slezské svébytnosti. „ Nejzávažnější argumenty zdůrazňovaly nutnost podpory sociálního pokroku, upozorňovaly na přednosti Němců a na výhody spojení s nimi.“¹⁸ Proněmecké Nowiny dla ludu wiejskiego v září roku 1848 v souvislosti s Frankfurtským sněmem napsaly : „ Nemá cenu zatím myslet na slovanský stát, ten vystavějí později až naše děti, až se Poláci naučí pořádku....až Srbové a Bosňáci přestanou pustošit, do té doby je třeba se držet Němců, od nichž se můžeme mnoho naučit.“¹⁹ Jednalo se tedy o agitaci nejen nacionální, ale i o agitaci v jakémisi ekonomicko – kulturním smyslu - ve prospěch německého národa jako „ nositele kultury.“

¹⁶ Pallas, Ladislav: *Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku*. 1970, s. 49

¹⁷ Pallas, Ladislav: *c.d.*, s. 53

¹⁸ Pallas, Ladislav: *c. d.* s. 52

¹⁹ Pallas, Ladislav: *c.d.* s. 52

3.4. Hnutí Josefa Koždoň

V roce 1908 došlo k založení politické strany Šlonzáků, Slezské lidové strany, v jejímž čele stanul Josef Koždoň. Koždoň a jeho strana se stavěli proti probouzejícímu se polskému i českému nacionalismu, a zdůrazňovali výlučnost regionu a jeho specifický charakter. Vznik Koždoňova hnutí byl přirozenou reakcí na pokles počtu německého obyvatelstva na území Slezska a obav o dosud privilegované postavení Němců. Zmiňovaný pokles byl způsoben právě zvyšujícím se národním uvědoměním, ve výsledcích sčítání lidu se začal postupně odrážet fakt, že mnoho slovanských obyvatel se začalo hlásit ke své etnické a jazykové příslušnosti. Němci se navíc začali také obávat o to, aby neztratili své dominantní postavení ve Slezském sněmu, neboť jejich „většina ... byla umělá, vyplývající ze složitého kuriálního volebního systému.“²⁰

V zásadě se Koždoňovci ztotožňovali s příslušností k rakouské monarchii a v silicích nacionálních projevech, zaměřených zvláště antipolsky, zdůrazňovali svou loajalitu k Vídni. V jedné ze svých řečí Koždoň prohlásil: „My Východoslezané, lhostejno jakého jazyka, se nazýváme Rakušané a odmítáme každý nacionálšovinismus, polský stejně jako německý. Jsme svázáni s Vídni a nechceme mít nic společného s Varšavou, s polským vlastenectvím a s polskou vlastí.“²¹ Koždoňovci veřejně nemohli agitovat ve prospěch Němců, neboť většina Slezanů němčinu ani neznala. Jejich stranický časopis *Ślązak* byl proto tištěn ve směsici místního nářečí, jež tvořilo přechod mezi češtinou a polštinou.

Koždoň tvrdil, že Slezská lidová strana vznikla „jako ochrana proti velkopolské agitaci, aby chránila individualitu a nezávislost Slezska v ohledu politickém a kulturním. Tato strana se organizuje více na bázi územní soudržnosti a hospodářského společenství, je proti nacionalistickým extrémům.“²² Slezská lidová strana usilovala o zpomalení obrozeneckého vývoje u slovanské části obyvatel Slezska a snažila se bránit vzájemné česko – polské spolupráci. Jejím cílem bylo zachovat výsadní postavení německé populace a udržet pro ni výhodný status quo. Koždoňovy projevy dokládají, že pokud německé obyvatelstvo pocíťovalo jisté „národnostní ohrožení“ spojené se ztrátou mocenského vlivu, byla tato hrozba spojována nikoli s Čechy, ale s Poláky. Tato skutečnost hovoří ve prospěch pokročilejšího procesu uvědomování národní příslušnosti Poláků a jejich početní převahy v regionu.

²⁰ Pallas, Ladislav: *c.d.* s. 54

²¹ Pallas, Ladislav: *c.d.* s. 56

²² Pallas, Ladislav: *c. d.* s. 55

Koždoňova strana představovala značně vlivný potenciál nejen politický, ale i hospodářský. Strana byla podporována vlivnými průmyslníky, a vedle již zmiňovaného německého obyvatelstva měla podporu i chudších, původem polských zemědělců v jižnějších a méně rozvinutých oblastech regionu. Mezi dělníky v průmyslové části se dařilo nacionální propagandě a tyto oblasti představovaly centra místního národně-kulturního života.

4 KONFLIKT O TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO

4.1 Počátky národnostních rozporů a sporu o Těšínsko

Je třeba si uvědomit, že spory na Těšínsku nevypukly bezprostředně po vzniku nástupnických států. Češi a Poláci spolu nejprve úzce spolupracovali, bránili se tak germanizaci. „Zatímco do 80.let 19.století a s jistými výhradami až do přelomu století 19.a 20. převládala polsko-česká spolupráce, která byla motivována pocitem společného postupu proti privilegovanému postavení Němců, stupňovala se v následujících letech vzájemná rivalita přerůstající až v antagonismus.“²³ „Při posuzování těchto sporů vezměme v úvahu, že prakticky všechny ideje moderního nacionalismu – stejně jako v jiných oblastech na etnicko-jazykovém pomezí – byly vlastně , infiltrovány ‘ zvenčí. Ve Slezsku se nezrodila ani česká státoprávní idea, ani myšlenka obnovy polského státu, ani idea sjednoceného Německa.“²⁴

Drtivá většina národnostně smíšených území je před „příchodem“ nacionalismu vlastně „latentně“ konfliktních, oblast Těšínska v tomto případě nevyjímaje. V souhrnu tak lze říci, že nacionalismus, který postupně vytlačoval a nahrazoval společné vědomí teritoriální příslušnosti, se stal rozbuškou vzájemných národnostních konfliktů na území Těšínského Slezka ještě před vznikem samostatných států. Je však nutno také zmínit, že v řadě obcí měla tato „latence“ i svou svéráznou podobu. Pamětnice Zofia Kirkor-Kiedroniowa popisuje např. rodinu vozky Piecha - „Rodina Piechových byla pro národnostní vztahy ve většině obcí v revíru příznačná. Otec byl , deutschfreundlichem ‘ a později uvědomělým Polákem, nejstarší syn se v české škole začal cítit Čechem, z mladších dětí vyrůstali dobří Poláci a matka je měla všechny stejně ráda.“²⁵

Počátky vzájemného nepřátelství mezi Čechy a Poláky se tedy objevují v závislosti na tom, jak se formuje jejich jednotlivá národní identita, a strany si začínají uvědomovat

²³ Gawrecki, Dan a kol.: *Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000*. 2003, s. 224

²⁴ Gawrecki, Dan a kol.: *c.d.* s. 226

²⁵ „Rodzina Piechów była charakterystyczna dla stosunków narodowościowych w większości gmin zagłębia. Ojciec był , deutschfreundlichem ‘, potem uświadomionym Polakiem, syn najstarszy w czeskiej szkole poczuł się Czechem, młodsze dzieci wyrastały na dobrych Polaków; matka kochała wszystkich jednak.“
In Zofia Kirkor-Kiedroniowa, *Wspomnienia*, t.II, *Ziemia mojego męża*, Kraków, 1988: cit.podle. GAŚSIOR, Grzegorz: *c.d.* ed. s.96

důležitost a významnost tohoto regionu. Česká i polská strana se vzájemně obviňují ze šovinismu, Češi dokonce nařknuli Poláky z popoľšťování místního obyvatelstva, neboť polské národní hnutí zde opravdu získalo nemalý vliv. Navíc počet osob mluvících polsky několikanásobně převyšoval českou populaci. V roce 1910 žilo v oblasti Těšínského Slezska (dnešní součásti ČR) 113 600 Čechů (38,5%), 140 400 Poláků (47,6%) a 34 700 Němců (12,8%). (Pro porovnání lze uvést statistická data souhrnná pro celé území Těšínského Slezska před rozdělením - 116 000 Čechů (27,1%), 234 000 Poláků (54,6%) a 77 000 Němců (18%).²⁶ Na této komparaci lze jasně vysledovat, kolik Poláků z celkového počtu se po rozdělení stalo národnostní menšinou v Československu.

Bližící se konec první světové války a následný rozpad Rakouska Uherska tak odstartoval sérii sporů o rozdělení této oblasti. Každá ze stran se snažila prosadit své požadavky – Češi trvali na připojení celého území k Československu, zdůrazňující nedělitelnost Zemí Koruny české, Poláci propagovali etnografické hledisko, „ Němci prosazovali spojení celého rakouského Slezska, tj. Těšínska a Opavska, s německy mluvícími oblastmi Čech, Moravy a Haliče do provincie Sudetenland, která měla zůstat součástí Rakouska proměněného ve federaci.“²⁷ S rozpadem Rakouska Uherska přeformulovala tato skupina své požadavky a Šlonzáci v čele s Koždoněm přišli s požadavkem na vytvoření neutrální autonomní oblasti, jakéhosi Slezského státu. Slezští Němci se celkem oprávněně obávali ztráty svého vlivu a výsadního postavení, budoucnost ať už v polském či v československém státě se jim zdála nejistá. Jejich skupina získala na krátký čas podporu amerických průmyslníků, kteří byli v tomto regionu zainteresováni. Tento návrh, který byl Koždoněm prosazován ještě i během pařížských jednání byl však vzhledem k dané situaci neproveditelný a nikdy se o něm nejednalo v souvislosti s jeho realizací.

4.2 Východiska utváření polské a české politiky

Předválečný vývoj na Těšínsku můžeme charakterizovat jako vývoj na území určitého, poměrně přesně vymezeného regionu, kdy identita jeho smíšeného obyvatelstva je nejdříve

²⁶ Gawrecki, Dan: *Studie o Těšínsku, politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918 – 1938*. 1999, s. 14

²⁷ Kadlubiec, Karol Daniel a kolektiv: *Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice 1920 – 1995*. 1997, s.14

teritoriální, posléze se převážně na základě jazyka (v některých případech i na základě sociálního statusu) formuje národnostní identita. Tato identita je předstupněm, jenž nachází svůj výraz a plně se rozvíjí v identitě „ státní “, neboli v příslušnosti k národnímu státu.²⁸ Právě se vznikem národních států se rámec pro analýzu poměrů na Těšínsku rozšiřuje a těšínská otázka nabývá na svém „ státním významu. “ Události na Těšínsku se dostávají do širších souvislostí české / československé a polské politiky. Proto je na místě částečně nastínit vývoj těchto politik, připomenout si jejich hlavní teze a osvětlit důvody či historické okolnosti, jež je utvářely. Tato analýza je velice důležitá pro pochopení vzájemných česko-polských vztahů. Osvětluje rozdílná východiska a směřování obou národů a jejich vzájemné míjení.

Polská politika byla rozštěpenější než politika česká, a to jak co se týče politických center, tak také jednotlivých vizí a politik. Poláci prošli odlišným vývojem, odnesli si jinou historickou zkušenost a také jejich reakce na utiskování vlastního národa se diametrálně lišily od Čechů.

„ Polský novodobý národ se začal formovat ještě před ztrátou politické a státní samostatnosti a existence polského národa byla proto nesporným a v evropském politickém kontextu všeobecně uznávaným faktem, který už nebylo třeba prokazovat. Ve srovnání s tím se český národ začal formovat v podmínkách tvrdého národnostního, sociálního a politického útisku a jeho existence a z ní vyplývající potřeby a práva v důsledku pobělohorských událostí hned od počátku nesporné nebyly.“²⁹

Zatímco česká politika soustředila své politické snahy jen proti rakouskému trůnu, situace polského odporu byla mnohem složitější. Rozštěpenost Polska mezi tři státní celky, z nichž každý uplatňoval jinou utlačovatelskou politiku, a několik vln emigrace, měly za následek mnohem větší nejednotnost politických vizí a požadavků, a mnohem horší podmínky pro případné spojení a spolupráci. Dá se však říci, že jednotící myšlenkou byla nesporně obnova polského státu.

Poláci měli také nepoměrně větší vlastenecké cítění než Češi, neboť v rozděleném Polsku bylo zapotřebí pěstovat národní vědomí mnohem usilovněji. Poláci nezapomněli na

²⁸ Je potřeba si uvědomit, že v současné době nerozlišujeme mezi identitou národní a „ státní “, neboť žijeme v době etablovaných národních států, a národ ztotožňujeme se státem, alespoň v evropském měřítku. V popisovaném časovém období však je nutné vidět rozdíl mezi již pocíťovanou národní identitou, polskou či českou, která předchází vytvoření národních států, Československé republiky a druhé Polské republiky. – pozn. aut.

²⁹ ŽÁČEK, Václav: *c.d.* s.96

existenci vlastního státu v minulosti a snažili se udržet „kontinuitu státního povědomí.“³⁰ Polské myšlenky byly daleko radikálnější také proto, poněvadž jejich autoři velmi často pobývali v zahraniční emigraci a nemuseli se obávat postihu, jako tomu bylo u politiků či myslitelů českých.

Poláci byli podstatně sebevědomější, a průbojnější, přivlastnivše si dokonce vedoucí úlohu mezi slovanskými národy. Česká politika takovéto aspirace nikdy neměla. Naopak – vždy vzhlížela k velkému slovanskému spojenci, Rusku, a toto „vzhlížení“ formulovalo do velké míry jakousi českou obrannou politiku, slovanská sounáležitost ji naplňovala po stránce ideové, a poskytovala jí tolik potřebnou vyrovnávací sílu vůči Německu a Rakousku. Poláci tyto české „ideje“ nikdy příliš nechápali, Češi se pro změnu nemohli ztotožnit s polskými antipatiemi k Rusku. Pro českou politiku bylo Rusko zhmotněním slovanské velikosti, bylo jediným samostatným, neporobeným, nezávislým slovanským státem.

České plány slovanské vzájemnosti a soudržnosti vnímala většina představitelů polského osvobozenického hnutí jako podporu antipolské politiky Ruska. Navíc, pokud došlo k navázání polsko - české spolupráce, dělo se tak většinou nikoli cíleně, z prostého zájmu o Poláky, ale v rámci slovanské politiky, v rámci spolupráce slovanských národů. Česká národní reprezentace, kladla i přes krizová období (zvláště po polském povstání roku 1830) vždy důraz na vztah rusko - český, nikoli na vztah polsko - český. Poláci tak měli být víceméně obětováni myšlence slovanské jednoty, „vyšším slovanským cílům“. Až později došlo k revizi slovanské myšlenky a jistému myšlenkovému obratu ve vztahu k polským snahám o nezávislost a úsilí o národní obrození, a česká politická reprezentace se postupně začíná dělit na směr rusofilský a polonofilský (převážně nastupující mladá generace).

Tento obrat souvisí s jiným chápáním politického boje či nesouhlasu a radikalizací společnosti, která se nestaví již tak odmítavě k násilné polské cestě odporu, naopak, nachází v něm do jisté míry svou inspiraci. Český národ se začíná postupně probouzet a hledat pro sebe svou roli. Nachází ji v úloze historického usmířovatele Poláků a Rusů, Poláci však před sebou viděli jiný, jim předurčený historický úkol. Polská emigrace rozvíjela myšlenku, že to budou právě Poláci, kteří povedou slovanské národy, včetně ruského, v ústrety lepší budoucnosti, svobodě všech slovanských národů.

Utvoření Trojspolku nevívali zástupci české politiky s nadšením, neboť se obávali přílišné závislosti Vídně na Německu. V zahraniční politice preferovali spíše sblížení Rakouska s Ruskem, které by bylo naopak oporou slovanských národů v podunajské

³⁰ ŽÁČEK, Václav: *c.d.* s.155

monarchii. Porážka Ruska v rusko - japonské válce a jeho oslabení však znamenalo velkou ránu těmto nadějím.

Polská politika za první světové války inklinovala spíše k podpoře Ústředních mocností, tradiční ruské antipatie jí ani nedovolovaly jinou volbu. Území Polska se stalo bojištěm a Poláci z ruského, pruského a rakouského záboru stanuli proti sobě. Dohoda nejdříve považovala polské záležitosti za vnitřní věc Ruska, po revoluci však začala přemýšlet o Polsku jako nové entitě, která by mohla dočasně Rusko ve středo a východoevropské politice nahradit. Polské úvahy byly ještě ambicióznější a pohrávaly si s myšlenkou nahrazení Ruska v politice celoevropské. Snahy Poláků o předestření polského problému a naléhání na jeho řešení bylo usnadněno faktem, že polská otázka již byla samostatným pojmem na mezinárodní úrovni (viz např. 13. článek Woodrowa Wilsona – Zřízení nezávislého Polska s přístupem k moři). Česká politika naopak počítala se zachováním dominantního postavení Ruska v regionu, neboť vládu Sovětů považovali Češi za dočasnou.

4.3 Česko – polské vyjednávání během války a vznik samostatných států

Polsko-české vztahy byly v rané fázi první světové války poznamenány zdráhavým českým postojem k úsilí Poláků o samostatný stát. „ Poláci nám vytýkali....stanovisko, zaujaté námi na počátku války, pro pouhou autonomii sjednocené Polsky v rámci Ruska a nikoli pro plnou státní samostatnost polskou. Nutno uznat, že v této věci staly se z naší strany na počátku války některé menší chyby, které jsme v dalším období války plně odčinili. “³¹

Otázka Těšínska byla pravděpodobně poprvé řešena na společné schůzce Masaryka a Dmowského³² v Londýně v létě roku 1916. Znovu se otázka Těšínska dostala krátce na pořad společných jednání ve Lvově na začátku roku 1918. Bylo dohodnuto, že řešení sporu bude projednáno až po vzniku samostatných států. „ Rozhodnutí o Těšínsko nemá býti ponecháno místním činitelům, příliš ve věcích angažovaným a náchylným řešit spor z úzkého hlediska místního. K přátelskému rozřešení diferencí jest povolána Praha a Varšava, po případě mírová konference. Až do rozhodnutí té nebo oné instance nemá býti nic měněno na dosavadním stavu věci na Těšínsku jakýmkoli fait accompli. “³³

³¹ Beneš, Edvard: *c.d. s.221*

³² Roman Dmowski, spoluzakladatel polské Národní demokracie. – pozn. aut.

³³ Pelc, Ferdinand: *O Těšínsko, vzpomínky a úvahy*. 1928, s.34

Další z porad, na kterých se probíraly osudy Těšínska se odehrála v květnu 1918 v Kramářově vile. Ani zde nebyl spor definitivně rozřešen, ovšem Głabiński³⁴ později trval na tom, „ že čeští zástupci projeví v této otázce značnou ústupnost a činili si pro český stát nároky jenom na západní pomezí Těšínska, a rozhořčoval se nad tím, že českoslovenští politikové později nedodrželi tehdejší úmluvy. “³⁵

Eventuelní česká ústupnost musí být však zasazena do určitého schématu – jedním z mnoha českých projektů budoucího uspořádání středovýchodní Evropy byla myšlenka spojení českého a polského státu v jeden celek pod patronací Ruska. Česko – polská federace se za války stala také předmětem jednání mezi Masarykem a Dmowským ve Spojených státech.

Jiný zdroj pak uvádí, že na květnové schůzce „ čeští předáci...trvali zásadně na hledisku historického práva, tj. na nároku příštího českého státu na celé Těšínsko. Vyslovili však zároveň ochotu dohodnout se s Polskem po ustavení národních států a upevnění jejich hranic o příslušných územních ústupcích...“³⁶ ...leč Těšínsko nebylo ovšem v hranicích Polska z r. 1772, jež byly tehdy i z polské strany obecně označovány za „ historické hranice Polska. “³⁷ Jakkoli však byly příslušné koncepce předem prodiskutovány, při vykrystalizování konečné podoby střední Evropy – vzniku dvou naprosto samostatných suverénních států, dostalo rozdělení území Těšínska naprosto nový rozměr.

Pokud porovnáme proces ustavení samostatných států, byly podmínky vzniku polského státu ve srovnání s Československem neporovnatelně obtížnější. Zatímco československá vláda vzniknuvší 14.listopadu 1918 přebrala ihned správu území od dosavadního Pražského národního výboru, lublinská vláda nezískala podporu Varšavy ani Krakova. Teprve Pilsudskému se podařilo soustředit ve svých rukou rozhodující moc – taktéž 14.listopadu byl Regentskou radou jmenován „ náčelníkem státu.“ Nová vláda Ignáce Paderewského, ustavená v polovině ledna 1919, byla pak výsledkem dohody mezi Pilsudským a Polským národním komitétem v Paříži (ten byl následně v dubnu rozpuštěn³⁸). Komplikace

³⁴ Stanislaw Głabiński, profesor a později rektor Lvovské university, aktivista polské Národní demokracie – pozn.aut.

³⁵ Žáček, Václav: *c.d. s.387*

³⁶ Valenta, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*. 1961.s.19

³⁷ Jurkiewicz, J.:*Chronologia stosunków międzynarodowych Polski 1918-1921*, Warszawa 1956, s.18: cit.podle. Valenta, Jaroslav: *c.d.*, s.335

³⁸ Text of the unanimous decision passed at the meeting of the Polish National Committee on April 15th 1919, concernig the dissolution and liquidation of the Said Committee, Archiwum Akt Nowych, Varšava, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 3232, B19450, s.55

při ustavení vlády měly samozřejmě vliv na schopnost politické reprezentace reagovat na situaci nejen na těšínském území a artikulovat stanoviska a postoje, případně přijmout konkrétní opatření. V tomto směru mělo Československo nesporně „ časovou “ výhodu.

Při sledování státní a zahraničněpolitické linie sporu o Těšínsko je nutno si uvědomit, že oficiální stanoviska vládních činitelů byla sice rozhodujícími při řešení celé záležitosti, celá „ situace je však mnohem komplikovanější, protože vedle oficiální politiky existovali na obou stranách provládní i opoziční politické strany, skupiny i jednotlivci, kteří zasahovali do oblasti vzájemných vztahů. “³⁹ Jejich názory a pohledy na to, jak při řešení sporu postupovat rozhodně nebyly jednotné a vývoj sporu byl pak ovlivňován mocenskopolitickými přesuny mezi těmito různorodými tábory.

V Československu byla vládní linie nakloněna spolupráci s Polskem. Díky stabilitě vládní a politické garnitury (prezident Masaryk, Beneš, Švehla) tak byla politika vůči Polsku poměrně konsistentní. Mezi zastánce nutnosti pozitivních vztahů a kooperace s Polskem byl také Milan Hodža. V Polsku bychom mezi stoupence vzájemné spolupráce mohli zařadit Ignacy Paderewského (ministerský předseda Polska od února 1919 do listopadu 1919 a ve stejném období zároveň i ministr zahraničních věcí), Antoni Ponikowského (na základě rozhodnutí Rady regentů premiérem Polského království od února do dubna 1918), Wincenty Witose (v čele Krakovské likvidační komise) a také Konstanty Skirmunta (člen Polského národního výboru, pracovník Ministerstva zahraničních věcí a delegát Pařížské mírové konference).

Chaotičtější vývoj na polském území a časté střídání politických elit v čele státu měly za následek nesoudržnost polské vládní politiky. Lze však konstatovat, že odmítavější, nacionalističtější a nekompromisní postoje reprezentovala obecně spíše vládní opozice, která „ se opírala zejména o armádu a úřednickošlechtický aparát spjatý s minulostí. “⁴⁰ V Československu byla reprezentantem těchto postojů Národní demokracie v čele s Karlem Kramářem (což vedle Beneše způsobovalo jakousi dvoukolejnost české zahraniční politiky při řešení sporu na Pařížské konferenci).

³⁹ Bartlová, Alena: Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919-1938, *Historický časopis*, Roč.XX (1972), číslo 3, s. 363 (přeloženo ze slovenštiny)

⁴⁰ Bartlová, Alena: Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919-1938, *Historický časopis*, Roč.XX (1972), číslo 3, s. 364 (přeloženo ze slovenštiny)

4.4 Historické právo

Československá diplomacie v Paříži ovšem nejdříve nepřikládala událostech a sporům ve Slezsku náležitou pozornost. Nutno dodat, že toto stanovisko si vyžádaly politické okolnosti – ve srovnání se stále se zhoršující situací na Slovensku a v českém pohraničí, kde byly vytvořeny čtyři německé provincie, byly zprávy, přicházející z Těšínska vskutku podružnější.

Na Benešovi bylo, aby v Paříži obhájil přináležitost jednotlivých historických zemí k Československu, regionální úpravy nabyly na důležitosti až později. V této souvislosti je třeba se zmínit o rozporuplné aplikaci historického práva při obhajování hranic Československé republiky. Zatímco země Koruny české – Čechy, Morava, Slezsko byly požadovány jako celky ve svých historických hranicích jako odvěké součásti českého státu, (na tomto základě byla také obhajována celistvost Těšínska), požadavky na přičlenění Slovenska k Československu byly z hlediska historického práva neobhajitelné a neudržitelné a československá delegace si této rozpolcenosti byla velice dobře vědoma. (Paradoxem také bylo, že přináležitost nejen těšínského území na základě historického práva byla v Paříži obhajována Benešem, který deset let před těmito událostmi vydal ve Francii spis, ve kterém toto pojetí rozsáhle kritizoval. ⁴¹)

⁴¹ Beneš, Edvard: *Le problème autrichienne et la question tchèque*. 1908, s. 268

„ Dlouhá léta pasivní politiky, která měla za cíl vydobýt státní právo v Čechách, měla neblahé důsledky. Ve své izolaci učinili Češi ze svého snu o nezávislosti dogma, modlu. Ti, kteří si troufali popřít jeho praktickou hodnotu nebo zavrhovali marnost takových nadějí byli prohlašováni za odpalíky či zrádce vlasti. V Čechách se nežilo než v tomto snu o státním právu, nezajímalo se o nic jiného, politické otázky se nezkoumaly než z tohoto hlediska. Kritická stanoviska se stala kacířstvím a politika státního práva se změnila ve fanatismus. Státní právo je respektovanou iluzí a legitimní nadějí. “ („ Les longues années de la politique passive qui avait pour but de conquérir le droit d'Etat à la bohème, avaient des conséquences néfastes. Dans leur isolement, les Tchèques faisaient de leur rêve d'indépendance un dogme, une idole. Ceux qui osaient contester sa valeur pratique ou dénoncaient la vanité de telles espérances étaient proclamés apostats et traîtres à la patrie. On ne vivait en Bohème que dans ce rêve du droit d'état, on ne se souciait de rien d'autre, on n'examinait les questions politiques qu'à ce point de vue. La critique était devenue une hérésie et la politique de droit d'Etat se changea en un fanatisme. Le Droit d'Etat est une illusion respectable et une espérance très légitime. “)

Slovensko mělo být připojeno na základě etnického principu, zdůrazňujícího spřízněnost českého a slovenského národa, v argumentaci bylo také využíváno situace Maďarska jako země poražené.

Na rozdíl od tradičně problematických vztahů česko-německých a česko-maďarských, byly nejen samotnými státy, ale i dohodovými mocnostmi vkládány do československo-polských vztahů velké naděje a očekávání. I když se česká a polská politika za Rakouska-Uherska míjela kvůli rozdílným vizím, předpokladům, a nejvíce samozřejmě kvůli názoru na Rusko a slovanskou ideu, a rozdílné názory existovaly také na požadavky Ukrajinců a Maďarů, obě strany usilovaly do budoucna o dobré sousedské vztahy a uvědomovaly si důležitost těchto vztahů v poválečné Evropě. Také dohodové státy se dívaly na spojení dvou slovanských států jako na vyvažující element proti německé a sovětské hrozbě. Československo spolu s Polskem mělo udržovat stabilitu středovýchodní Evropy a být součástí nárazníkového pásma, tzv. cordon sanitaire, jenž měl chránit před nebezpečím rozšíření bolševismu na západ od Sovětského Ruska. Tato argumentace byla v případě Československa posléze posilována vznikem Maďarské a Slovenské republiky rad.

Ani snahy Francie o sblížení zájmů československé a polské politiky však neuspěly. Německo a postoj k němu se nikdy nestalo sjednocujícím československo-polským činitelem. Jak Československo, tak Polsko, usilovalo o převzetí role nejsilnějšího státu střední Evropy – Německo bylo oslabeno, Rakousko-Uhersko zaniklo a v daném prostoru tak vzniklo politické vakuum, jehož chtěla česká i polská politika využít ve svůj prospěch a náležitě je vyplnit.

4.5 Poválečná situace na Těšínsku

Ke konci války, s postupně se vynořujícím obrazem budoucího uspořádání, bylo stále více jasné i domácí politické scéně, že bude na zástupcích nových států, aby dojednali konečné řešení problému. I přes aktivizaci všech národností na Těšínsku jednotlivé politické reprezentace vyčkávaly na dohodu vlád, či rozřešení otázky na mírové konferenci.

Dne 19.září vznikla v Těšíně Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, sdružení polských stran na Těšínsku. Rada se stala oficiálním reprezentantem těšínských Poláků a byla jím až do rozdělení Těšínska o dva roky později. 28.října, v den vzniku Československé republiky, byla uzavřena mezi českými zástupci a Radou Narodową smlouva o předběžném

rozdělení správy na Těšínsku. (Dohoda předjímalá pozdější druhou dohodu, která byla uzavřena 5.listopadu.)

29.října vznikl v Opavě v reakci na vyhlášení republiky Zemský národní výbor pro Slezsko (dále jen ZNV). Na základě výsledků parlamentních voleb z roku 1911 byl ZNV 1.listopadu obnoven a jakožto místní orgán výkonné moci, podléhající Národnímu výboru v Praze, vyhlásil svou svrchovanost nad územím Slezska. Stejně prohlášení však mezitím již vydala také Rada Narodowa a oznámila připojení Těšínska k polskému státu. Dochází tak prakticky k dvojvládní, což bylo zvláště ve smíšených oblastech velice problematické a mělo za následek radikalizaci širokých vrstev obyvatelstva. Pražský Národní výbor nevěděl, jak nastalou situaci řešit, neboť teprve očekával výsledky ženevských jednání, zatím tedy doporučoval co největší vstřícnost vůči Polákům, a souhlasil také s tím, „ aby se místní české národní výbory na vlastní odpovědnost dohodly s místními orgány polskými „prozatímně na společné správě “ “. ⁴²

Český ZNV i polská Rada Narodowa si plně uvědomovaly závažnost celého dění – hrozilo, že nastalá situace bude mít velký vliv na fungování revíru, ba co více, hrozil kolaps zásobování obyvatelstva základními potravinami. V zájmu alespoň minimální konsolidace poměrů se obě strany 2. listopadu sešly k vzájemnému vyjednávání na radnici v Orlové.

Několikahodinové jednání vedlo k dohodě o rozdělení správy v oblasti, Zemský národní výbor měl vykonávat svou pravomoc v okrese frýdeckém a v části okresu fryštátského, Rada Narodowa v okresech těšínském, bílském a v polské části okresu fryštátského. Zemská zásobovací ústředna a úřady dohlížející na chod revíru o své kompetence nepřišly. Košicko-bohumínská dráha připadla pod správu Rady Narodowe. Ta měla být vykonávána prostřednictvím dozorčí rady, do které mohl ZNV vyslat svého důvěrníka. Bylo dohodnuto, že bohumínské nádraží bude pod společným dohledem obou orgánů.

Dohoda měla prozatímní ráz a měla být následně schválena a upřesněna československou a polskou vládou. Definitivní znění dohody bylo schváleno a podepsáno 5.listopadu 1918. Konečné vymezení hranic mělo připadnout jednotlivým vládám a mocnostem na mírové konferenci v Paříži.

Pražský Národní výbor ukončil svou činnost 12.listopadu, ve stejný den byla ustavena první československá vláda v čele s Karlem Kramářem. Těšínská otázka však nebyla zdaleka jediným slezským problémem, který musela Kramářova vláda řešit. Slezští Němci

⁴² Žáček, Václav: *c.d.* s. 439

s odvoláním na právo na sebeurčení vyhlásili v západním Slezsku provincii Sudetenland, a její připojení k Deutsch-Österreich. Vojenský zásah měl napjatou situaci pacifikovat, a vrátit odtržená území zpět do právoplatných historických hranic. Hlavní město Opava bylo obsazeno 18. prosince, a následně zde došlo k utvoření Zemské vlády pro Slezsko, jejímiž členy se stali také zástupci Zemského národního výboru.

S velkou nelibostí proto Praha přijala oznámení o tom, že volby do ústavodárného sejmku, naplánované na 26. listopadu, budou na základě rozhodnutí polské vlády vypsané také na Těšínsku. Toto rozhodnutí závažně narušovalo dohodnutý status quo a de facto znamenalo výkon polské státní svrchovanosti nad územím Těšínska. Pokud by tyto volby proběhly, československá vláda by si mohla dělat pramalé nároky na přináležitost území, jehož obyvatelé by si mezitím zvolili své zákonodárce ve Varšavě.

Československý konzul v Krakově Karel Locher byl tedy neprodleně vyzván, aby proti tomuto kroku důrazně protestoval. Krakovská Likvidační komise se však jednání s poukazem na svou nekompetentnost vyhnula, Locher se tedy rozhodl intervenovat ve Varšavě u ministra zahraničních věcí Wasilewského, ani zde však neuspěl. Pražská vláda se proto rozhodla iniciovat jednání s francouzskou stranou, a získat ji pro obsazení sporného území. Mezispojenecká kontrolní komise v Budapešti by mohla poskytnout pro tuto operaci část spojeneckých vojsk, operujících na jižním Slovensku, zbývající část by mohli tvořit vracející se českoslovenští legionáři z Itálie a Francie. Beneš se horlivě snažil v Paříži získat spojení pro tento plán, a také souhlas s tvrzením, že československá vláda až do finálního vytyčení hranic mírovou konferencí „ má spravovat území Čech, Moravy a Slezska v historických hranicích a území Slovenska až k určené demarkační čáře.“⁴³

Benešova snaha byla korunována úspěchem a Francie, Velká Británie i Itálie navrženou formulaci prohlášení schválily. Ačkoli dané prohlášení mělo pro obranu celistvosti československého území velký význam, v rámci historické objektivy je třeba zmínit, že i samotný Beneš „ později výslovně připustil, že se při zmínce o historických hranicích neuvažovalo vůbec o eventualitě sporu o Těšínsko, neboť jinak nikdy by nebyla smlouva v té formě podepsána.“⁴⁴

Polská vláda, zneklidněna obavami z obsazení oblasti československým a spojeneckým vojskem, vyslala do Prahy delegaci, aby se pokusila uklidnit situaci. Delegace ujistila vládu o snaze Poláků řešit situaci smírem, a přednesla Masarykovi návrh na vytvoření

⁴³ Valenta, Jaroslav: *c.d.* s. 69

⁴⁴ Valenta, Jaroslav: *c.d.*, s. 69

společné smíšené komise, v jejíž kompetenci by bylo nalezení prozatímního řešení sporu. Jednání však neznamenal zásadní předěl, neboť jak Masaryk, tak polská Moraczewského vláda se odvolávala na svou neoprávněnost uzavírat závazné mezinárodní smlouvy. (Nepřítomní Beneš s Kramářem, čekající na výsledky pařížských jednání, kde panovala atmosféra příznivější více Československu, doporučovali Masarykovi volit ve vztahu k polským vyjednávačům zdrženlivost. Moraczewského vláda navíc neměla příliš důvěru Komitetu Narodowego Polskiego, s jehož zástupci jednal Beneš v Paříži nejvíce.)

Na Slovensku mezitím došlo k postupnému vytlačování Maďarů a konsolidaci jižní hranice. 5. prosince dohodové mocnosti vydaly nařízení o vytyčení severních slovensko – polských hranic. Hraniční linií mělo být bývalé uhersko-haličské pomezí, přičemž Poláci nesouhlasili s připojením Spiše a Oravy ke slovenskému území. Došlo ke střetu mezi československými a polskými vojsky, a mezinárodní spojenecká komise v Budapešti, pod vedením pplk. Vixe nařídila polským vojskům na základě své autority vyklizení slovenského území. „ Jedním z prostředků nátlaku na polské zástupce v Budapešti se stalo povolení tranzitu vlaků s municí pro polskou armádu přes slovenské území. České oddíly pak bez obtíží zaujaly území až ke staré zemské hranici.“⁴⁵

Situace na Těšínsku se mezitím zhoršovala. Nepokoje, demonstrace a bitky mezi dělníky byly denní realitou, vážlo zásobování, množily se případy drancování, docházelo ke stávkám. Snížení těžby uhlí ohrožovalo i zpracovatelské uhelné závody na Slovensku, nadto hrozilo, že budou muset být uzavřeny i Vítkovické železárny, což by mělo za následek další vzrůst nezaměstnanosti a nestability v celém regionu. Ve smíšených okresech docházelo neustále ke kompetenčním sporům mezi Radou Narodovou a ZNV, jež vyvrcholily 10. ledna 1919 vypovězením dohody z 5. listopadu polskými zástupci Rady Narodowe.

4.6 Sedmidenní válka

Ve snaze neponechat nic náhodě pověřila československá vláda Ministerstvo národní obrany přípravou vojenské akce. Těšínsko mělo být obsazeno po řeku Vislu, celý „ zásah “ měl mít především rychlý a hladký průběh, aby se zabránilo jakékoli diskreditaci Československa, měl být v Paříži interpretován jako „ menší policejní akce “⁴⁶ a případně

⁴⁵ Žáček, Václav: *c.d. s.445*

⁴⁶ Žáček, Václav: *c.d. s.446*

vysvětlen v kontextu boje proti nebezpečí šířícího se bolševismu. Načasování bylo velice důležité – operace musela být provedena před začátkem voleb. Na přípravě plánů se podíleli generál Piccione, plukovník Phillippe a podplukovník Šnejdárek.

Kramář se na radu Masaryka sešel s francouzským vyslancem Clément-Simonem a snažil se skrze něj získat podporu francouzské vlády pro celou akci. Během schůzky „nabyl dojem, že vyslanec souhlasí s úmyslem československé vlády zakročit samostatně.“⁴⁷

Pražská vláda vojenský útok velmi zvažovala, nakonec se ale rozhodla vydat 17. ledna 1919 pokyn k zahájení operací. Na obsazování těšínského území se měly společně podílet francouzské, italské a československé jednotky. Den poté, 18.ledna byl rozkaz k zahájení útoku urychleně odvolán, neboť v tomto mezičase došlo v Polsku k vytvoření nové koaliční vlády pod vedením světoznámého skladatele Ignacy Paderewského.

Vznik Paderewského vlády v sobě nabízel potenciál pro nové vyjednávání, a zároveň naplnil československou vládu novými obavami o posouzení celé akce v zahraničí. Po dvoudenních poradách však dala vláda 20.ledna opětovný rozkaz k zahájení útoku. Na vypracování vládního memoranda, vysvětlujícího důvody akce se podílel také prezident Masaryk. Vláda usilovala o to, aby akci velel a zároveň ji zaštitil francouzský podplukovník Gillain. Francouzské velení by akci dodalo potřebnou legitimitu, a to jak vůči Polsku, tak také vůči ostatním dohodovým mocnostem. Gillain ovšem odmítl velení převzít s odkazem na skutečnost, že jeho země nevstoupila ve válečný stav s Polskem. Velení akce se tedy nakonec ujal pplk. Šnejdárek.

Zmiňované memorandum měl polské vládě předat ve Varšavě krakovský konzul Karel Locher. Ačkoli o jeho cestě byla Varšava předem zpravena, byl Locher v Krakově nešťastnou shodou okolností považován za nepřátelského špiona a zadržen polskými úřady. Než se celá záležitost stačila vysvětlit, a Locher předal listinu ve Varšavě, bylo již 26.ledna (boje trvaly již třetí den). Tato nešťastná událost, za kterou nebyla zodpovědná ani československá vláda ani Locher, však vyvolala mezi Poláky vlnu nevole, neboť byla interpretována jako nepřátelský a zákeřný akt. V polské literatuře, zabývající se problematikou Těšínska, je velice často poukazováno na fakt, že Čechoslováci svůj záměr neoznámili a bez jakéhokoli vysvětlení Těšínsko/Polsko napadli.⁴⁸ Kramářova vláda se přitom dohodla na tom, že

⁴⁷ Valenta, Jaroslav: *c.d.* s.93

⁴⁸ Např. Marek Kazimierz Kaminski v popisu Těšínského konfliktu uzavírá, že se jednalo o „teritoriální spor vyprovokovaný Československem, (territorial dispute provoked by Czechoslovakia)“. In: KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*. 2001, s.439

Varšava bude o útoku informována alespoň 2 dny před zahájením operace. Locherův špatně načasovaný „ incident “ však tento záměr zmařil.

Za datum zahájení útoku byl vládou stanoven 23.leden 1919, tedy 3 dny před provedením polských voleb. Beneš mezitím zaslal do Prahy z Paříže zprávu o „ hmatatelné “ francouzské podpoře – francouzský kontingent se připojí k československým jednotkám. Kramářova vláda sdělení přivítala jako otevřený projev podpory a souhlasu. Přibližně třítisícová armáda pod Šnejdárkovým velením měla mít trojnásobnou převahu nad Poláky na druhé straně linie z 5.listopadu. Nutno však podotknout, že přesun vojsk na Ostravsko a jejich přítomnost v hraničním pásmu neunikl polské pozornosti. Plukovník Franciszek Latinik, vrchní velitel v polském pásmu Těšínského Slezska, sledoval přesuny československých jednotek k polské hranici se značným znepokojením. Jeho informace však nadřízené krakovské velitelství nebralo vážně. V Krakově si pravděpodobně mysleli, že celá akce má pouze demonstrativní charakter, a že se Čechoslováci, plně zaměstnaní a vytížení boji s Maďary na jižním Slovensku neodvážejí otevřít „ druhou frontu “ na své severovýchodní hranici. Předpokládali, že pro takovou akci nemá Praha ani dostatek vojáků. V neposlední řadě se k liknavosti krakovského velitelství přidal i fakt, že ostražitost velitelů byla pod neustálým přílivem naléhavých zpráv, přicházejících z těšínského území, již částečně otupěna.

Na příkaz plukovníka Šnejdárka bylo v českém pásmu přikročeno k zajištění Poláků, aktivních v orgánech Rady Narodowe, či známých svými propolskými postoji. Seznam těchto osob byl pořízen před zahájením akce a tyto osoby byly odvezeny např. do Frýdku, či do Kroměříže, některým se však podařilo uprchnout do Polska, kde informovali o dění na Ostravsku a varovali před chystaným útokem. Ještě před vypuknutím samotných bojů se Šnejdárek pokusil lstí přesvědčit a zapůsobit na Latinika, aby jeho jednotky vyklidily pásmo bez boje. Jelikož disponoval i dohodovými jednotkami, vybral co nejrepresentativněji jejich velitele – francouzské, britské, italské důstojníky, kteří souhlasili s jeho plánem. Cílem bylo vyvolat v Latinikovi dojem, že celá akce je oficiálně posvěcena a schválena Dohodou, a přimět jej ke kapitulaci před bojem, tedy k respektování „ shora dohodnutých úmluv. “ Šnejdárek se setkal také se zástupci Rady Narodowe v Těšíně, prioritou bylo ovšem Latinikovo rozhodnutí. Latinik však Šnejdárkovi neuvěřil, (pochybnosti v něm vyvolaly především nízké hodnosti dohodových důstojníků) a ultimátum nepřijal. Dokonce pomýšlel, že celou delegaci zadrží (k vyjednávání došlo v těšínském zámku, kde sídlil polský vojenský štáb). Obával se sice možných politických důsledků takové akce, rozkaz k zadržení však

nakonec přece jen vydal. To už ale byla delegace na zpáteční cestě do českého pásma, a v inkriminovanou dobu se nacházela v blízkosti československého nádraží, které bylo dle Úmluvy pod společnou správou a proto na tomto území již rozkaz nemohl být proveden. „Opustil jsem zámek a odjel jsem se svým průvodem do Moravské Ostravy...Jeli jsme velmi rychle, což byl dobrý nápad, protože nás tak alespoň nedohonila ozbrojená polská auta, která byl za námi poslal generál Latinik, jatý podezřením, že se pod našimi dohodovými uniformami skrývá nějaká lest.“⁴⁹ Tato situace mohla být skutečným bodem obratu a mohla zvrátit celou situaci v neprospěch Československa již od počátku. Dnes už se můžeme pouze domýšlet, jaký dopad na celou akci by mělo zatčení „dohodové delegace“ včetně jejího velitele, pověřeného československými autoritami k provedení zásahu na Těšínsku. Je otázkou, zda by vedlo pouze k odložení celé akce, či při případném skandálu k jejímu zrušení. Šnejdárkova skupina měla každopádně štěstí, neboť jejich pokus o lest byl ad hoc akcí, o které jejich nadřízení představitelé nebyli informováni.

Šnejdárkovo ultimátum lze však také interpretovat jako jasnou deklaraci československé vlády - v případě nezbytnosti – k vojenskému obsazení území. Latinik samozřejmě ihned informoval nadřízené v Krakově i vládu a náčelníka státu ve Varšavě. Šnejdárkova lest tak posloužila jako důrazné varování, jistým způsobem tedy „nahradila“ poselství, které měl do Varšavy přivést v poněkud „diplomatictější a jemnější“ formě zdržený konzul Locher. Na rozdíl od předem připraveného plánu, podle kterého se Varšava měla z memoranda dozvědět o plánovaném útoku dva dny předem, však byla ve výsledku informována od Latinika a to pouhých několik hodin před útokem. Proto lze do značné míry chápat polskou interpretaci událostí o nečestném jednání Čechoslováků.

Varšava reagovala příslibem posil, boje na východní frontě však vázaly všechny vojenské oddíly, a tak měli být na Těšínsko vysláni pouze narychlo vycvičení dobrovolníci. Tento zdrženlivý postup „souvisel s celou orientací tehdejší polské politiky na východ, na dobytí rozsáhlých ukrajinských, běloruských a litevských území. Proto ve Varšavě nechtěli vidět to, co komplikovalo přijaté úmysly.“⁵⁰ Největšími posilami Latinikových jednotek se tak staly oddíly domobrany, jež vznikaly jako reakce na naléhavé výzvy Rady Narodowe k obraně „polské vlasti.“

23.ledna, po vypršení ultimáta, vydal Šnejdárek rozkaz k útoku. O splnění rozkazu byl do Prahy informován ministr obrany Švehla, zastupující nepřítomného Kramáře. Prioritou

⁴⁹ Josef Šnejdárek, *Co jsem prožil*, Praha 1939: cit.podle. GAŚIOR, Grzegorz: *c.d.* s.59-60

⁵⁰ Valenta, Jaroslav: *c.d.* s.83

mělo být obsazení uhelného revíru. Jednotky měly vyrazit z Moravské Ostravy také směrem k Bohumínu a Karvině a zajistit kontrolu železnice v celé délce až do Těšína. Československá vojska narazila na polský odpor, měla však zkušenější a hlavně početnější jednotky, a proto byl postup poměrně plynulý. Revír byl obsazen ještě ten samej den, bohumínské nádraží taktéž. Následující den, 24.ledna byla obsazena Karviná, Fryštát, jako další měl být obsazen Těšín. Šnejdárek chtěl využít československé převahy, a protože počítal s brzkým posílením polských jednotek, snažil se využít časové výhody a obsadit sporné území co nejrychleji. Obával se, že Pilsudski přesune na Těšínsko část polských jednotek, zocelených boji na Ukrajině, což by byl samozřejmě značný rozdíl – doposud se jeho vojska střetla ve velké míře s nováčky či dobrovolníky. Tato obava se však nepotvrdila, navíc značná část „posil“ nových odvedenců naverbovaných v Krakově cestou do Těšína dezertovala.

Plánem Čechoslováků bylo dostat se co nejdříve k Visle, tedy přibližně 20 kilometrů od Těšína, podél jejíhož břehu se dalo zaujmout výhodné postavení. Postup vojsk se měl zastavit v dnešním polském Bílsku, na hranicích někdejšího polského knížectví. Jihovýchodní oblast Těšínska s městy Jablunkovem, Istebnou a Mosty měla být dobyta slovenskými jednotkami.

V ranních hodinách 27.ledna bylo Těšínu předloženo ultimátum, město se mělo vzdát bez boje do soumraku. Latinik zcela reálně vyhodnotil situaci - Poláci by město dlouho neudrželi, při ostřelování by došlo k velkým ztrátám na životech civilistů a město by bylo zničeno - a vzhledem k československé přesile nařídil ústup a vyklizení města. Polský velitel se chystal zaujmout obranné pozice u Skočova, kde byly podmínky příhodnější k boji a také zatarasit železniční průsmyk u Jablunkova a odříznout tak očekávané posily ze Slovenska.⁵¹

Těšín byl tedy obsazen bez boje ve večerních hodinách 27.ledna. Po obsazení hlavního města těšínského Slezska Šnejdárek konzultoval další postup se Švehlou. Švehla jej informoval o změně plánu, československé jednotky měly obsadit levý břeh Visly a ta se měla stát konečnou hranicí postupu vojsk. 28.ledna tedy začal pochod k Visle. Polské armádě se po dva dny dařilo útok odrážet, 30.ledna však bylo dosaženo Visly a polská vojska, ustoupivší do Skočova, byla obklíčena. Skočov byl dobyt 31.ledna, polské jednotky se stáhly za východní břeh Visly a Šnejdárek mohl oznámit do Prahy úspěšné splnění úkolu.

V tu dobu již však Beneš urgoval na urychlené ukončení konfliktu, neboť československá akce vzbudila v Paříži pobouření. Proto vláda nařídila Šnejdárkovi okamžitě

⁵¹ Jablunkovský průsmyk byl strategickým místem na historické hranici, spojující Těšínské knížectví s Horními Uhrami. – pozn. aut.

přerušit všechny bojové operace a uzavřít s Poláky příměří. Stalo se tak ještě ten samý den, 31.ledna 1919. Sedmidenní válka o Těšínské Slezsko skončila. Zahynulo v ní 53 Čechoslováků, a téměř dvojnásobný počet Poláků – 92 osob. Taktéž počet raněných na polské straně několikrát převyšoval české ztráty, Poláci zaznamenali 855 raněných oproti 124 českým obětem.⁵²

4.7 Mezinárodní situace

Po vstupu vojsk na těšínské území se Varšava okamžitě jala protestovat v Paříži. Ovšem „pro polskou stranu nebyl problém Těšínského Slezska prioritní, byl jednou z mnoha hraničních otázek,“⁵³ kterou musela polská vláda řešit, a její pozornost poutaly převážně boje na východě země. Polské protesty tedy měly diplomatickou formu, Paderewski 24.ledna protestoval důrazně nejprve v Praze, poté pověřil Komitet Narodowy Polski, aby v Paříži okamžitě jednal. 28.ledna zaslal nesouhlasnou depeši Clémenceauovi. Na polské straně stál též dohodový vojenský přidělenec v Polsku, francouzský generál Barthaléry, který se ihned spojil se svým kolegou v Československu, generálem Piccionem, dlicím v Kroměříži. Z komunikace s ním a plukovníkem Gillainem vyrozuměl, že se jedná o čistě československou akci, snažící se vzbudit zdání, že je zaštitěna mocnostmi Dohody.

Československo – polský konflikt o Těšínsko státy Dohody nepříjemně překvapil. Nové evropské uspořádání, jež se právě rýsovalo na jednáních v Paříži, počítalo s oběma státy jako hlavními spojenci a zárukami stability střední a východní Evropy (již zmiňovaný *cordon sanitaire*).

Československo zpočátku těžilo ze svého postavení, jako poměrně rychle konsolidovaná země s jednotnou politickou reprezentací se těšilo důvěryhodnosti mocností. „ Tam, kde se Polákům jaksi dařilo vyvolávat podrážděné vzdechy dokonce i u svých stoupenců, tam se Češi vyhřívali na výsluní všeobecného souhlasu. (...) Češi byli osvěžujícím způsobem západní.“⁵⁴ Polsko naproti tomu bylo částečně přehlíženo, což bylo způsobeno jak

⁵² Valenta, Jaroslav: *c.d.* s. 356

⁵³ „Dla strony polskiej problem Śląska Cieszyńskiego był jedną z wielu kwestii granicznych, lecz nie priorytetową.“ In: Wanatowicz, W. M.: *Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego w latach 1918 – 1945.* 1994, s. 15

⁵⁴ MACMILLAN, Margaret Olwen. *Mírotvorci: pařížská konference 1919.* 2004, s.235

vnitřní nejedností, tak neschopností ustavit hned na počátku jednotnou politickou reprezentaci, která by z Polska učinila spolehlivého partnera. Pilsudski, bojující se svými jednotkami v 1.světové válce proti dohodovým mocnostem, takovým partnerem rozhodně nebyl. Za polskou vládu byl uznán Komitet Narodowy Polski v čele s Romanem Dmowskim, zatímco vláda Pilsudského ve Varšavě byla ignorována. (Je třeba také zmínit, že se Dmowski s Pilsudským neměli příliš v oblibě a oba muži začali spolupracovat hlavně díky vyjednávačskému umu Ignacy Paderewského, jehož vláda vznikla právě na základě dohody mezi Dmowským a Pilsudským ⁵⁵). „Válečné rozštěpení polské politické scény na národně-demokratický blok Romana Dmowského a povstalecký tábor Józefa Pilsudského se přeneslo i do mírových dob. “ ⁵⁶ Velmoci si však poměrně brzy uvědomily polský potenciál při řešení ruské otázky, a tak Polsko jakožto politický partner „ stouplo na ceně “. Právě v souvislosti s růstem prestiže a významu Polska v bojích proti Rusku byly československé pozice na konferenci a jeho zájmy v těšínském Slezsku oslabovány.

Těšínským konfliktem se velmoci v Paříži zabývaly od 29.ledna do 3.února. V Paříži došlo k rozporu mezi koncepcemi dvou velkých reprezentantů československé politiky. Zatímco Beneš si byl vědom nesnázi při prosazování historické hranice v plné míře, Kramářova vize počítala s hranicí na Visle. Kramář „ argumentoval důvody historickými, hospodářskými a strategickými. Nadto se domníval, že ne všichni obyvatelé sporného území hovořící polsky se cítí být Poláky. “ ⁵⁷

Před Nejvyšší radu předstoupil posléze Beneš a Dmowski. Zástupce velmocí oba delegáty vyslechli a věc předali k posouzení Mezispojenecké komisi pro polské záležitosti (tzv. Noulensova komise). Komise rozhodla o prozatímním kompromisu, který měl do konečného vyřešení sporu nahradit fungování, vzešlé z úmluvy ze dne 5.listopadu. Pod československou správou měla být část železnice z Bohumína do Těšína, úsek vedoucí z Těšína na Slovensko (asi 30 km trati) měl být pod kontrolou polské strany. Poláci dostali také do prozatímní správy město Těšín, Čechoslovákům byla svěřena ostravsko-karvinská pánev. Ostatní správa území měla vycházet z listopadové úmluvy, přičemž bylo zakázáno

⁵⁵ MACMILLAN, Margaret Olwen: *c.d.* s.220

⁵⁶ ZAHRADNÍČEK, Tomáš. *Jak vyhrát cizí válku: Češi, Poláci a Ukrajinci 1914-1918.* 2000, s.162

⁵⁷ „ argumentował racjami historycznymi, gospodarczymi oraz strategicznymi. Uważał ponadto, że nie wszyscy mieszkańcy spornego terenu mówiący językiem polskim czują się Polakami. “ In: Wanatowicz, W.M.: *c.d.* s.17

vykonávat suverénní moc na celém území, tzn. byly zakázány vojenské odvody branců a jakékoli volby.

Vzhledem k situaci na východní frontě, která poutala pozornost Dohody, muselo Československo přislíbit spolupráci s Poláky, což se konkrétně týkalo dodávek válečného materiálu, jehož část měla republika poskytnout také ze svých zásob, a jeho hladký transport přes své území do Polska. Dohoda vstoupila v platnost 3. února 1919, kdy svůj podpis pod polskou stranu a zástupce Dohody po dvoudenním otálení přidal také Beneš.

Na pařížské konferenci vystupovalo Československo jako země s „omezenými zájmy“, neúčastnilo se tedy všech jednání, ale jeho zástupci byli zváni na vybrané schůze, kde se řešily otázky Československa se týkající. To dávalo poměrně velký prostor pro zákulisní diplomacii, při níž Beneš využíval svých známostí a kontaktů zvláště na francouzské představitele a pokoušel se je získat pro československou věc. Francouzi byli do značné míry československým návrhům nakloněni, v Radě však vždy museli přesvědčit ještě Brity a Američany, kteří často nesdíleli francouzskou optiku. Navíc si uvědomovali, že Francie rozehrává vlastní politiku, snažíc si budovat ve střední Evropě spojeneckou síť.⁵⁸ Beneš při předložení československých požadavků na konferenci zdůraznil několik bodů – Těšínsko s ostravsko-karvinským revírem představuje nejrozsáhlejší zásobárnu černého koksovateľného uhlí ve státě, který se při své hospodářské vyspělosti bez takového zdroje neobejde, ze strategických a ekonomických důvodů není možné, aby uhlí bylo dováženo.

„Současně s tím byl při této příležitosti připomenut československý návrh, aby se Československo mohlo podílet i na hornoslezské pánvi přiznáním nejen Ratibořska a Hlubčicka, ale i Rybnicka.“⁵⁹ Připomněl také historické argumenty. Beneš zdůraznil, že požadavky Poláků by mohly být bohatě kompenzovány nalezišti právě na území Horního Slezska, jehož zásobárny nesporně převyšovaly ostravsko-karvinský revír. Tento návrh prezentoval Beneš na osobní schůzce i Paderewskému. Avšak vzhledem k tomu, že německá otázka a tedy i otázka hranic Polska se na konferenci teprve řešila (a definitivně byla uzavřena až podpisem Versailleské smlouvy 28.6.1919), byly polské zisky v Horním Slezsku nejisté.

Československo trvalo na tzv. minimálním návrhu, za který nebylo možno ustoupit – revír a železnice z Bohumína na slovenské hranice, s ochranným pětikilometrovým pásmem

⁵⁸ Tato politika ostatně vyústila v podepsání Malé Dohody. Proto Francie naléhala, aby Polsku byla přiznána východní Halič, (o kterou se, mimo jiné, právě bojovalo na východní frontě), čímž by došlo k vytvoření společné hranice mezi Polskem a Rumunskem. – pozn. aut.

⁵⁹ Žáček, Václav: *c.d.* s.451

podél trati. Poláci vystoupili se svým konceptem, jenž by se ve srovnání s českým dal nazvat „maximalistickým“ – žádali připojení celých okresů těšínského, bílského, fryštátského a dále dvou měst z okresu frýdeckého. Tento požadavek byl však zcela nereálný, polská strana si jím spíše vytvářela jakési výhodné „předmostí“, ze kterého mohla případně nerada učinit „menší ústupky.“ Celkově lze tyto koncepce také ohraničit dvěma řekami, zatímco česká strana viděla hranice na Visle, Poláci trvali na známém výroku „Zaolzie jest nasze“.⁶⁰ Kompromis se tedy nalézal uprostřed mezi těmito dvěma řekami.

Mezidohodová komise na Těšínsku předložila k posouzení tři návrhy na vyřešení sporu – stanovení hranic buď na řece Olši či Visle (tedy využití přirozených přírodních hranic), nebo respektování linie příměří, tj. hranici sledující linii vytyčenou smlouvou z 5. listopadu, či samostatnost území, tzn. že by území nepřípadlo ani jednomu ze států, stalo by se nikoli novým státním útvarem, ale neutrálním územím pod patronací dohodových mocností. (Tento návrh se kryl s požadavky slezských Němců.) Tato koncepce mohla být dále rozšířena o území Horního Slezska, kde měla idea průmyslového státu taktéž své zastánce. Patronátu se eventuelně měla ujmout Velká Británie společně s USA.

Posledně zmiňované řešení bylo pro oba státy naprosto nepřijatelné, neboť nejen, že by ponechalo oba státy bez nejdůležitějších průmyslových oblastí, ale navíc by vklínilo území s převahou německy hovořícího obyvatelstva mezi oba státy a tím vytvořilo naprosto nepřirozenou hráz, oddělující je od sebe. Jak pro Československo, tak pro Polsko by to de facto znamenalo další prodloužení hranice s Německem, neboť slezští Němci deklarovali své snahy o připojení jak k Rakousku, tak k Německu, a teprve po zamítnutí těchto, Dohodou nepřijatelných požadavků, usilovali o vytvoření neutrálního území. Byť pod patronátem Spojenců, bylo evidentní, kam budou směřovány sympatie obyvatelstva těchto území, a o jakou politiku budou usilovat v budoucnu. Hrozba vytvoření takového státu se tudíž stávala hnacím motorem k československo-polské dohodě.

Při následným jednáních s Paderewským v dubnu 1919 trval však Beneš stále na Viselské hranici, což Poláci nevnímali jako ústupek, ale jako jednostranné lpění na československých požadavcích. Polsko se navíc ocitlo v nepříznivé situaci – Britové s Američany nepřiznali Polákům nárok na Horní Slezsko, v celé oblasti měl být vypsán plebiscit, který měl rozhodnout o osudu území a jeho přiřazení k Německu či Polsku. V takovéto chvíli neměli Poláci zájem o další dohodu, která by mohla negativně ovlivnit jejich hraniční a ekonomické zájmy, chtěli proto konečné rozhodnutí týkající se Těšínska

⁶⁰ Zaolzí, tedy z polského pohledu oblast ležící za řekou Olší, označující východní, českou část Těšínska. - pozn. aut.

oddálit. Území mělo být rozděleno na základě lidového hlasování, jehož příprava by zajistila dostatečné časové možnosti na vylepšení postavení Polska, a časová prodleva nevyučovala ani případné odvolání plebiscitu a uzavření sporu dohodou při optimálnějších podmínkách. Do Prahy mezitím přicestoval vysoce postavený haličský úředník hrabě Lasocki, který navrhl „ rozdělení sporného území podél Olše tak, že město Těšín připadne Polsku, nádraží však Československu. Toto pojetí se vbrzku stalo základnou celé československé koncepce vyřešení sporu.“⁶¹

Do vyjednávání osobně zasáhl také Masaryk, jenž se těšil dobrým vztahům s Ignacym Paderewským, jehož znal ze zahraničního odboje. Československý prezident a polský premiér spolu o Těšínsku jednali na konci května v Praze. O respektu a důležitosti Masaryka svědčí, že Paderewski Masaryka navštívil na cestě do Paříže, aby s ním problematickou otázku osobně konzultoval. Oba politikové se dohodli na vytvoření společné komise, která se problémem bude dále zabývat. Polský premiér hovořil s Masarykem také o východní otázce, bojích v Rusku a německé hrozbě. Na konci května byly také navázány oficiální diplomatické styky a obě země vzájemně uznaly svou existenci.

V Paříži mezitím vrcholila jednání o mírové smlouvě s Německem. Vypjatá situace v zemi vzbuzovala obavu dohodových mocností, a počítalo se i s možností vojenského zákroku. To poskytovalo Československu cennou příležitost, neboť jeho vojenské oddíly mohly být součástí dohodových sil a podílet se na případné akci, která by zvýšila jeho prestiž a postavení. Polská armáda byla natolik poutána na východě, že přesun jakýchkoli jednotek pro posílení Dohody nebyl možný. Protiútok maďarské Rudé armády a její vstup na území jižního Slovenska však přiměl Československo ke změně stanoviska, a vláda musela přiznat, že v současnou chvíli nemá síly, které by pro Dohodu mohla uvolnit.

Jednání československo – polské smíšené komise se uskutečnilo ve dnech 21. – 29.července 1919 v Krakově.⁶² Československo upustilo od dosavadní hranice na Visle a vstupovalo na jednání s „ minimálním návrhem “ – železnice z Těšína a revír připadne Československu, zbytek území a město Těšín Polsku. Tento návrh „ byl také označován jako „ linie rovnováhy.“ Bylo argumentováno, že na západ od této čáry je asi stejně polského obyvatelstva, jež by si přálo připojení k Polsku, jako na východ od ní obyvatelstva německého a stoupenců Koždoňových, kteří by dávali přednost příslušnosti

⁶¹ Žáček, Václav: *c.d. s.453*

⁶² Jednání o Těšín v Krakově, Archiv Ministerstva Zahraničních věcí Praha, Pařížský archiv, Mírová konference v Paříži, Těšín – Slezsko – jednání, kniha 63

k Československu.“⁶³ (Tato argumentace však byla převážně účelová, československá (i polská) vláda kladla vždy důraz na obyvatelstvo vlastní národnosti a německá menšina nabývala na významu převážně když se stávala vhodnou „ podpůrnou silou “ pro stanoviska české či polské strany. Žádná ze stran se však nezabývala jejími požadavky a specifickou situací.)

Jak lze vysvětlit tento ústupek? Československo mělo zájem na vyřešení sporu, ostatně také mocnosti trvaly na uzavření dohody do 25.července. Praha si byla vědoma skutečnosti, že historická hranice je argumentačně neudržitelná, a doufala, že Polsko, vyčerpané boji, a navíc v situaci, kdy si nebylo jisto žádnou linií svých hranic, navrhovaný kompromis přijme. V momentě, kdy Polsko bojovalo o svou východní hranici, vyvstaly Paderewskému vážné problémy i na hranici severní a západní. Ohroženy byly životně důležité zájmy polského státu – přístup k moři, pozdější tzv. polský koridor a přináležitost území průmyslově vyspělého Horního Slezska. Přes nátlak Poláků na vyřešení těchto strategických otázek vyšli Britové a Američané vstříc Německu a rozhodli o odkladu rozhodnutí. Pozice Polska tak byla oslabena a značně nejistá. I proto Beneš předpokládal, že Poláci budou ochotni dohodnout se alespoň na vyřešení jižní hranice a pacifikovat vztahy s jedním ze svých sousedů.

Polská strana přicházela na jednání taktéž s konkrétními požadavky – hranice příměří z 5.listopadu měla být nahrazena hraniční linií, zasazenou ještě hlouběji do československého vnitrozemí a sledující pouze etnografické ukazatele zastoupení polsky mluvících osob v populaci. Polsko přislíbilo pomoc Československu s vybudováním nových úseků košicko-bohumínské dráhy, za hranicí přijatelnosti byl však požadavek „ neutralizace některé trati z Polska do Maďarska přes československé území v zájmu bezprostředního spojení s Maďarskem. “⁶⁴ Při nemožnosti uzavření dohody měla delegace pokyn z Varšavy prosazovat provedení plebiscitu na sporném území.

Shora uvedené požadavky se však vůbec nestaly předmětem jednání, neboť polský delegát Daszyński ihned před českou stranu předstoupil s návrhem na realizaci plebiscitu. Československo se tak dostalo do poměrně nepříjemné situací, neboť z diplomatických důvodů pro ně bylo dosti obtížné odmítnout polský návrh lidového hlasování a prosazovat vlastní koncepci. Dohoda byla opět v nedohlednu a zdlouhavá, bezvýsledná jednání podněcovala k národnostním výlevům, vzájemným narážkám a osočování, jež se odehrávalo na stránkách českých i polských deníků.

⁶³ Žáček, Václav: *c.d.* s. 454-455

⁶⁴ Žáček, Václav: *c.d.* s.455

Smíšená komise se na finálním rozhraničení opět nedohodla, a tak se spor už poněkolkáté dostal na pořad jednání koncem srpna 1919 v Paříži. Všechny mocnosti s výjimkou Francie se v komisích shodly na vytyčení hranic na základě tzv. Tissiho linie.⁶⁵ Linie byla nevýhodná pro Československo, neboť mu přiznávala nárok jen na polovinu uhelného revíru, Polsku měla připadnout druhá polovina, a navíc mělo získat Třinec a dráhu vedoucí z Bohumína do Jablunkova. Československo si mělo vybudovat nový úsek trati, vedoucí z Bohumína přes Třinec do Frýdku. Francii se ovšem podařil prosadit odklad rozhodnutí v Nejvyšší radě a vrácení celého návrhu k opětovnému projednání na úrovni komisí. Československo bylo v nepříznivé situaci ochotno přijmout jako přirozenou hranici linii Olše, pokud by velmoci nepřistoupily na toto řešení, měla československá delegace navrhnout uskutečnění plebiscitu. Plebiscit měl (jako dříve pro Polsko) fungovat jako pojistka pro získání času a odložení okamžitého nevýhodného řešení, Beneš zdůrazňoval jeho pouze ilustrativní a pomocný charakter - jeho výsledky v žádném případě neměly být závazné.

Polskému delegátovi nezbylo, než s Benešovým návrhem souhlasit, plebiscit jako formu řešení sporu již totiž navrhoval na konci července zástupce polského ministerského předsedy Daszyński. Oboustranný souhlas s plebiscitem uvítala Nejvyšší rada, která návrh schválila 12. září 1919. Po téměř jednom roku neustálých dohadování a sporů byly oba státy konečně schopné dohodnout se na konkrétním způsobu řešení.

4.8 Československý „ minimální program “

Opusťme nyní vzájemná jednání a vraťme se k československým požadavkům. Všimněme si, že i když celkově byl spor o Těšínsko zasazen do polohy střetu mezi právem na sebeurčení a historickým právem, konkrétní argumenty československé strany byly převážně jiného rázu. Podstatnou součástí minimálního programu, akceptovatelného československou vládou byla Košicko-bohumínská dráha a Ostravsko-karvinská pánev.

Proč českoslovenští zástupci usilovali o udržení jednoty sporného území a posléze trvali alespoň na udržení území vymezeném v minimálním programu? Každý stát by samozřejmě trval na uznání a potvrzení své celistvosti v maximálním územním rozsahu. Pro československé hospodářství měl však uhelný revír přímo kardinální význam. Navíc, bez

⁶⁵ Nazvané podle italského plukovníka Tissiho, předsedy dohodové komise v Těšíně. – pozn.aut.

ohledu na národnostní či etnickou specifičnost území byl revír určitou funkční hospodářskou jednotkou, jejíž rozdělení se mohlo výrazně podepsat na ekonomické funkčnosti jeho celku.

Ostravsko-karvinská pánev byla nejvýznamnějším nalezištěm černého uhlí v Československu. Před 1.světovou válkou (r.1913) se zde vytěžilo 9 miliónů tun uhlí ročně, ⁶⁶ z toho šla na vývoz převážně do ostatních částí monarchie – Rakouska, Uherska (poválečným slovníkem též Slovenska) a dále Polska a Německa necelá polovina, tj.4 miliony tun. 43% domácí spotřeby černého uhlí však bylo dováženo z Německa. Poměrně vysoký dovoz byl nutný, neboť v ostravském metalurgickém průmyslu se uplatnila jen necelá část ostravsko-karvinského výtěžku, který měl nižší výhřevnost než uhlí německé.

Poválečná situace Československa nebyla, co se týče uhelné produkce, nikterak jednoduchá. Dle rozhodnutí spojeneckých orgánů mělo Československo uspokojovat potřebu uhlí i v okolních státech, přitom země sama trpěla jeho nedostatkem. Československo v roce 1919 nemělo dostatek uhlí ani ke krytí vlastní spotřeby a celá řada průmyslových odvětví jak v Čechách, tak na Slovensku musela kvůli nedostatku uhlí částečně omezit provoz, v horších případech provoz vůbec zahájen nebyl. Objem vytěženého uhlí byl značně nižší oproti stavu z r. 1913, neboť došlo také k poklesu efektivity práce a produkované uhlí bylo zároveň horší kvality než před válkou. Nedostatek černého uhlí byl vedle poklesu produkce v revíru způsoben také malými dodávkami z Německa. Situace byla poměrně vážná. Československo se snažilo výpadek v produkci nahradit zvýšenou výtěžností a zásobováním uhlím hnědým, jeho nižší kvalita a výhřevnost však nemohly přispět k rovnováze mezi poptávkou a nabídkou v československém průmyslu. Tento postup si navíc vyžádal změnu zažitého celorepublikového systému distribuce, čímž trpělo zejména Slovenska, české země ovšem nevyjímaje.

Pro řešení nastalé situace byla usnesením reparační komise v Paříži ustavena Mezinárodní uhelná komise v Moravské Ostravě, která měla učinit opatření nutná ke zvýšení těžby a rozdělení uhlí v uhelných revírech (vedle ostravsko-karvinského se jednalo také o hornoslezský a dombrovský). Pro účely „ uhelného dělení “ se ostravsko-karvinský uhelný revír považoval za jeden celek. Podkladem pro stanovení výše přidělových uhelných kvót

⁶⁶ Souhrnná produkce všech ostatních nalezišť černého uhlí v ČSR (Rosice, Kladno, Trutnov, Plzeň) přitom činila pouze 4 820 000 tun. Uhlí z těchto nalezišť bylo také až na výjimky horší kvality a menší výhřevnosti. –

pozn. aut.

Zpráva uhelné komise, Archiv Ministerstva zahraničních věcí Praha, Fond Mírová konference v Paříži 1918-1938, inventární číslo 410, karton 162

byly stavy z roku 1913. Zároveň v revíru působila také Ostravská uhelná komise, v níž působili přední zástupci ostravských průmyslových podniků, a která byla ve stálém spojení s reparační komisí v Paříži a podávala informace o aktuálním vývoji.

Mezinárodní uhelná komise v rámci své činnosti následně doporučila nadřízenému Uhelnému úřadu rozdělení těšínského uhlí na základě přehledů z roku 1913. Tato doporučení se ovšem týkala výhradně plebiscitního území. Uhelny úřad však dospěl k závěru, že řešení problému distribuce uhlí z jednotlivých revírů nelze založit pouze na kvótách z roku 1913 a při dělení těšínského uhlí zdůraznil nutnost „brát navíc v úvahu eventuální změnu populačních a průmyslových center, a to z důvodu změny hranic zakotvených v mírových smlouvách.“⁶⁷ Snahou dohodových mocností bylo, aby distribuce uhlí v regionu střední Evropy pokryla potřeby jednotlivých zemí přibližně ve stejné míře tak, aby poražené země byly schopny ekonomické obnovy a následného splácení reparací (převážně Německo a Rakousko) a aby nedostatek zdrojů nevedl k ekonomické nestabilitě v méně vyspělých oblastech. Uhelny zdroje již před válkou nedostačovaly československému průmyslu a jak jsem již zmínila, poměrně velkou část produkce černého uhlí bylo nutno dovážet ze sousedního Německa. Tento zdroj byl však po válce omezen z důvodu jeho nutného využití v rámci německé poválečné obnovy a také jako prostředek splácení reparací. Ztráta výrazné části ostravsko-karvinského revíru mohla proto výrazně poznamenat chod československého železářství a stát se potenciálním zdrojem nestability. Polsku mohlo být nepřiznané území na Těšínsku naopak kompenzováno ziskem v revíru hornoslezském.

Spolu s ekonomickými zájmy státu na udržení Ostravsko-karvinské pánve byla Košicko-bohumínská dráha druhým elementem, který z rozdělení Těšínska činil záležitost prvořadého státního zájmu a stal se nástrojem české politiky, kterým mohla částečně ovlivňovat přísuny na polsko-ruskou frontu. Dráha spolu s revírem byla ztělesněním přesahu regionální významnosti Těšínska a v tomto kontextu se obě stávají „uhelným kamenem velké politiky.“ Právě tento „přesah“ činí z regionálního sporu s etnickou (pokud pro tyto účely klasifikujeme obyvatelstvo upřednostňující svou teritoriální příslušnost jako „slezské etnikum“) či národnostní problematikou specifickou syntézu obého.

V čem tkvěla její důležitost? Košicko-bohumínská dráha byla jedinou spojnici mezi českými zeměmi a Slovenskem, z čehož plynul strategický zájem na jejím udržení jako

⁶⁷ „There are to be considered, moreover, the changing centres of population and industry due to the changed frontiers according to the Treaties of Peace.“, in Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Fond Mírová konference v Paříži 1918-1938, inventární číslo 410, karton 16

celku.⁶⁸ Zatímco východní část českých zemí - severní Morava, Brno byly spojeny s hlavním městem monarchie Severní Ferdinandovou dráhou, a západní část země byly taktéž protkány hustou sítí železnic, vedoucích dále do Německa, slovenská železniční doprava byla méně rozvinutá a zaostávala za jinými částmi monarchie. Pro srovnání – „ v roce 1864 železniční síť celého Rakouska byla dlouhá asi 6000 km, na Slovensko připadlo 211 km “⁶⁹ Navíc byla slovenská dráha orientována severojižním směrem na Budapešť, jakožto hlavním uherským železničním uzlem. Na tomto místě je více než vhodné podotknout, že samotné Generální ředitelství Košicko – bohumínské dráhy se nacházelo právě v Budapešti.⁷⁰

Změna orientace dosavadních tratí a změna dominance směru sever - jih ve vybudování efektního propojení východ – západ byla hlavním úkolem nové československé vlády. „ Naše železniční síť opírá se o trojúhelník Praha – Bratislava – Košice a celá stavební i provozní soustava se vybuduje na této kostře.“⁷¹

Dráha z Bohumína do Košic tak byla jedinou dráhou, která propojovala území z východu na západ, a vzhledem k ustavení ČSR a jejímu „ táhlému “ geografickému rozložení se stala strategickým zájmem, prioritou, jíž bylo nutno uchovat uvnitř státu. Navíc - co platilo v dobách míru, platilo v dobách válečných dvojnásobně. Při bojích o jižní hranici Slovenska to byla tato trať, přes kterou se zajišťoval přesun vojáků na jižní frontu a přesun válečného materiálu. Trať měla obrovský význam rovněž pro Poláky, neboť zajišťovala potřeby pro polskou východní frontu, a to nejen válečný materiál a zbraně, které poskytovalo Československo samotné, ale i zdroje, které byly dodávány Spojenci. Také z tohoto důvodu Spojenci trvali na vyřešení sporu, neboť česko-polské rozepře měly vliv na zásobování východní fronty a případné oslabování polských pozic. Proto se musela československá strana několikrát na naléhání dohodových mocností zaručit, že stanovené dodávky bude plnit a že plynulé zásobování nebude narušeno.⁷²

⁶⁸ Československá vláda si uvědomovala důležitost dráhy a proto trvala na jejím urychleném obsazení československými jednotkami. Dne 30.12.1918 dorazily čs. jednotky do Košic, a mise tak byla úspěšně splněna. – pozn.aut.

⁶⁹ Snopek, Jan: *c.d.s.6.*

⁷⁰ Výstavba dráhy byla totiž v zájmu nejen Vítkovických železáren, ale právě i Uher, které se měly po dobudování dráhy a jejím propojení jižním směrem s Jadranem a severním s Baltem stát významnou evropskou tranzitní křižovatkou. – pozn. aut.

⁷¹ Snopek, Jan: *c.d. s.15*

⁷² K bojkotu dodávek a zadržování vlaků došlo např. po napadení Ukrajiny Polskem na jaře 1920, proti němuž se v Československu zvedla vlna veřejného mínění. – pozn. aut.

Košicko – bohumínská dráha tak v historickém kontextu po první světové válce a vzniku nástupnických států nabývala na významu – a to politickém, strategickém, ale také ekonomickém. Byla důležitá nejen pro územní celistvost československého území, ale také pro jeho hospodářskou integritu. Po rozpadu Rakouska – Uherska totiž nastal proces odluky jednotlivých hospodářských subjektů, které spolu byly za mocnářství pevně provázány.

Pokud Beneš argumentoval na konferenci v Paříži tvrzením, že ztráta Těšínska by měla pro průmysl státu nedozírné následky, měl tím na mysli nejen ztrátu revíru jako takového, ale i průmyslového propojení českých a slovenských podniků, neboť právě slovenské báňské a průmyslové oblasti byly závislé na dovozu uhlí z Ostravsko-karvinského revíru a to samozřejmě po trase Košicko – bohumínské dráhy. Toto propojení bylo plánováno od počátku výstavby dráhy (již zmiňované Vítkovické železárny byly jedním z iniciátorů a propagátorů této myšlenky) a jeho posílení mělo být nápomocno snahám o vytvoření nových ekonomických vazeb v rámci podniků uvnitř Československa a naopak rozrušení těchto vazeb mezi Slovenskem a Maďarskem, Čechami a Rakouskem.⁷³

4.9 Příprava plebiscitu

12.září 1919, za souhlasu obou stran sporu, schválila Nejvyšší rada návrh provedení plebiscitu na území Těšínska. Přípravy k plebiscitu začaly v říjnu a samotný plebiscit se měl poté uskutečnit do tří měsíců. Přípravy se však značně protáhly a trvaly až do července následujícího roku.

V prosinci 1919 se do Varšavy vydalo několik delegátů z Těšínska. Sešli se s Pilsudským, ministrem zahraničí Patkem a předsedou vlády Skulským, kterým přednesli svůj požadavek na vojenské zakročení a obsazení Těšínska. Političtí činitelé však zdůraznili přednost východních hranic, navíc válka s Československem byla pro Polsko značně nežádoucí, a bylo více než pravděpodobné, že stejně jako československý vojenský zásah z ledna by vyvolala značnou nelibost dohodových mocností, která by mohla zájmy Polska dalekosáhle poškodit.

⁷³ Celá trať se dostala oficiálně pod československou správu 1.února 1921, státním majetkem se však stala teprve až roku 1925, kdy došlo k výměně akcií a přenesení sídla společnosti z Budapešti do Prahy. -pozn. aut.

Československá vláda navrhla v polovině ledna 1920 Varšavě obnovení jednání o Těšínsku a odvolání plebiscitu. Probíhající přípravy totiž vzdouvaly další vlnu emocí, které komise pro přípravu plebiscitu nebyla schopna tlumit. Rostoucí násilnosti v regionu také způsobily půlroční zpoždění v realizaci hlasování. I když došlo ke stáhnutí polských a československých jednotek a jejich nahrazení mezinárodními silami, konkrétně francouzskými a italskými, k uklidnění situace nedošlo. Nacionalistické agitace často přerůstaly v antičeskou či antipolskou propagandu⁷⁴ a hrozilo, že propuknou rozsáhlé nepokoje. „ Celá doba trvání plebiscitních příprav až dorozhodnutí v r.1920 patří mezi nejčernější dobu popřevratového Těšínska. Na obou stranách vyvíjena byla agitační a propagační činnost, ne vždy vedená v rukavičkách, a mnohdy doprovázená „ pádnými „ argumenty: holemi, přepadáním odpůrců, střelbou a prostředky, které vyvolávaly v občanstvu hrůzu a strach o bytí a nebytí. “⁷⁵ Docházelo i ke střetům národnostních bojůvek, vraždám. Obyvatelstvo bylo podpláceno, aby hlasovalo pro tu či onu stranu. Situace se stávala neudržitelnou. Stinnou stránkou plebiscitu byl totiž fakt, že pro jeho přípravu byla nezbytná spolupráce ZNV a Rady Narodowe s místními občany a dále s mezidohodovým přípravným výborem. Místní politikové tak byli přímou součástí celého procesu, a vnášeli do něj prvky národní vyhraněnosti a neústupnosti, což bylo samozřejmě přirozené, a bylo také jejich povinností reprezentovat zájmy obyvatelstva, vyřešení sporu to ovšem oddalovalo a nadále jej eskalovalo. I když Varšava s nabídkou dalšího jednání váhavě souhlasila, nakonec k němu nedošlo, neboť Rada Narodowa, dozvědivši se o těchto krocích, vystoupila ostře proti jakýmkoli změnám a trvala důrazně na provedení plebiscitu.

Mezispojenecká plebiscitní komise dorazila do Těšína 30.ledna 1920. Přesto, že byl předsedou komise hrabě de Manneville, tedy zástupce Francie, která obecně podporovala československé zájmy, bylo údajně působení komise zcela nestranné. I když byla v plamenných výlevech obyvatelstva její činnost několikrát kritizována, polští představitelé neoficiálně tato obvinění odmítli.⁷⁶

⁷⁴ Agitační materiály, Zemský archiv v Opavě, fond Československá plebiscitní komise pro Těšínsko, karton 2

⁷⁵ SONNTÁG, Evžen: *Braňte Těšínsko: 15 let čsl. Těšínska: hrst vzpomínek z nedávné historie a aktuality dneška*. 1935, s.15

⁷⁶ Nelze však nezmínit, byť v poznámkovém aparátu, že hrabě Manneville byl prostředníkem při převodu ostravské Báňské a hutní do vlastnictví francouzské zbrojovky Schneider – Creuzot. Tato skutečnost jasně dokládá, že Francie byla v oblasti značně ekonomicky a politicky zainteresována. – pozn.aut.

Hlavním úkolem komise byla výměra jednotlivých okresů k hlasování a příprava seznamů oprávněných hlasujících. Podrobné seznamy občanů měla dodat jak Rada Narodowa, tak ZNV. Nebylo však jasné, zda právo hlasovat budou mít pouze občané s domovskou příslušností (tedy narození na území těšínského Slezska) či také osoby, které měly na tomto území bydliště bez domovského práva. Ustanovení Nejvyšší rady tento podstatný rozdíl neupřesňovalo, lépe řečeno, obě interpretace byly možné. „ Široké “ pojetí, tedy zahrnutí osob, jež měly na území Slezska bydliště pouze přechodné mohlo významně ovlivnit výsledky hlasování v polský prospěch, neboť do této skupiny patřila velká část polských dělníků, kteří přicházeli z polského Slezska či Haliče a pracovali v ostravských hutích či důlních závodech. Výsledkem dlouhých sporů o vymezení podmínek pro hlasování, bylo prohlášení komise z 23. března 1920. „ Komise....přiznávalahlasovací právo v plebiscitu.... osobám, jež měly v příslušných obcích domovské právo nebo stálé bydliště z doby před 1.srpnem 1914.“⁷⁷

Druhým aspektem, jenž mohl ovlivnit výsledek hlasování bylo rozhodnutí německé menšiny. Němci s Koždoňovou stranou nebyli sami o sobě rozhodujícím činitelem, svými hlasy však mohli posilnit jednu ze soupeřících stran. Němečtí zástupci proto vyjednávali jak s československými tak polskými představiteli. Jejich cílem bylo v podstatě zachování statu quo, tedy příslibení udržení jejich dominantního postavení. Tyto požadavky byly však (i když Československo i Polsko potřebovalo německou podporu) nereálné. Po zkrachování nadějí na vytvoření neutrálního německého státu pod patronací dohodových mocností se nakonec německá menšina přiklonila k Českoslovenku. Z racionálního hlediska se zdálo přece jen výhodnější zůstat ve státě s třímilionovou německou „ menšinou “, což byla ekonomická a politická síla nezanedbatelných rozměrů. Československo se také zdálo být konsolidovanějším státem, který patřil k ekonomicky nejvyspělejšími nástupnickým státům Rakouska – Uherska. Je také velmi pravděpodobné, že na rozhodnutí měla velký vliv i neznalost obrysů budoucího polského státu a pokračující válečný stav, posléze dokonce válka v samotném centru Polska.

Poslední skupinou, která vedle tří národnostní měla velkou vypovídací hodnotu byla skupina bohatých slezských průmyslníků. Tato skupina v čele s hrabětem Larischem měla na zástupce dohodových mocností značný vliv, a to nejen proto, že byla schopna vidět celou situaci bez vášni, a z čistě racionálního, ekonomického hlediska, ale také proto, že zástupci Francie, USA i Británie projevovali o region nemalý zájem. Majoritním vlastníkem Báňské a

⁷⁷ Žáček, Václav: *c.d.* s.472

hutní se nakonec staly francouzské zbrojařské závody Schneider – Creuzot (které byly rovněž významně zastoupeny ve Škodových závodech), jež ostravskou společnost ovládly prostřednictvím nákupu rozhodujícího balíku akcií bankovním konzorciem Union Européenne.

4.10 Návrh na arbitráž

Návrh na vyřešení sporu jinými prostředky, než plebiscitem, byl reakcí na stále kritičtější situaci na Těšínsku. Ta značně komplikovala práci přípravné mezispojenecké komisi, jež byla několikrát nucena prodlužovat termín dokončení svého úkolu.

Jak již bylo řečeno, ke vzájemné dohodě, navrhované Československem na začátku roku 1920 nakonec nedošlo. Byla to však polská strana, z jejíž iniciativy poprvé zazněl návrh na postoupení sporu a jeho rozhodnutí třetí osobou, tj. arbitrem. Polsko však hledalo takového arbitra mimo okruh dohodových mocností, neboť se obávalo, že by při rozhodování nemohlo počítat s podporou Francie a Velké Británie.⁷⁸ Tento návrh pravděpodobně poprvé zazněl na jaře 1920, kdy Polsko slavilo vojenské úspěchy na východní frontě.

Beneš prezidenta Masaryka informoval o nabídce arbitráže v depeši ze dne 24.5.⁷⁹ Beneš s arbitráží souhlasil, čekal však na oficiální souhlas prezidenta, který byl udělen den poté. Ve stejné době stála polská vojska v Kyjevě. Polští zástupci na konferenci v Paříži naléhali na co nejrychlejší rozhodnutí, vláda v Polsku však opět váhala a jednání odkládala. Poláci si pravděpodobně neuvědomovali nebezpečí vojenského zvratu ve válce se sovětským Ruskem, ke kterému došlo o několik týdnů později. Namísto využití vlastní příznivé situace jednání oddalovali. Polské váhání mělo dalekosáhlé důsledky, neboť odsunulo konečné rozhodnutí těšínského sporu na dobu pozdější, krajně nepříznivou pro Poláky, na dobu, kdy byla ohrožena samotná existence polského státu. I když se toto váhání může z dnešního pohledu jevit jako krajně pošetilé, nabízí se vcelku racionální vysvětlení, mající svoji jasnou vnitřní logiku.

Poláci by samozřejmě využili svého aktuálního příznivého postavení a vojenské prestiže, sledovali však také dění na území svého souseda. Důvodem k vyčkávání byla situace

⁷⁸ Velká Británie se totiž rozhodně postavila proti polské okupaci Haliče, svůj nesouhlas demonstrovala také Francie. – pozn. aut.

⁷⁹ ČECHURA, Jaroslav, ed. a ČECHUROVÁ, Jana, ed. *Edvard Beneš - diplomat na cestách: depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1928*. 2000, s.17

na Slovensku. Maďarská republika rad totiž přešla do protiútoků a obsadila jižní a východní oblast Slovenska. 16. června byla vyhlášena Slovenská republika rad. Šrobár „ 20. července vyhlásil na celém území vojenskou diktaturu, současně podřídil vojsko v západní části slovenského území francouzskému generálovi Mittelhauserovi.....Ve východní části Slovenska se stal vojenským diktátorem francouzský generál Hennocque.“⁸⁰ Československo se ocitlo v krajně nepříjemné situaci, kdy bylo nuceno obhajovat svou územní integritu, a i když posléze slovenskou jižní hranici ubránilo, bylo si vědomo faktu, že Maďarsko se se ztrátou svého území bude smířovat jen velice těžko a využije každého prostředku k revizi rozhodnutí na Versailleské konferenci.⁸¹

Vyčkávali Poláci odtržení Slovenska a jednání o Těšínsku odkládali, neboť v porovnání s tím, o co se bojovalo na Slovensku byl těšínský spor opět podružnější nebo naopak chtěli využít těchto problémů k vyřešení sporu ve svůj prospěch? O těchto otázkách můžeme pouze spekulovat. Polsko pravděpodobně přece jen skrytě doufalo v opětovné připojení Slovenska k Uhrám, a bylo připraveno podpořit Maďary v jejich požadavcích. Výsledkem by byla vytoužená polsko – maďarská společná hranice a politická izolace Československa a jeho oslabení. “ Francouzská vláda proto upozorňovala Varšavu, aby se nesnažila využívat některých vnitropolitických obtíží Československa, zejména na Slovensku, k případnému nátlaku na Prahu ve spolku s Maďarskem. “⁸²

Poláci si však nejspíše pro své sympatie k Maďarům plně neuvědomovali hrozbu, jakou Maďarská republika rad představovala pro Dohodu. Očekávali, že Dohoda se nevyjádří k hrozbě šíření „ revoluce proletariátu“ ? Dokonce i ministr národní obrany Klofáč si totiž stěžoval na liknavý postoj Dohody k situaci v Maďarsku a na Slovensku. „ Nepochopení potřeby energického zásahu Dohody komentuje „ jako nedůstojné nic neznamenající ultimátum bolševické vládě, které bolševiky v Pešti přesvědčilo, že Ententa žádného sebevědomí nemá, že si ničeho netroufá. “ “⁸³ (Protestní nota Dohody byla maďarské vládě zaslána až 8.července 1919.)

Pokud vyčkávání na kolaps soupeře bylo polskou taktikou, faktický výsledek byl pro Poláky krajně nepříznivý, neboť Československo svou územní integritu uhájilo. Bylo to naopak Polsko, které se ocitlo v nezáviděníhodné situaci ve chvíli, kdy Rudá armáda stanula hluboko v polském vnitrozemí.

⁸⁰ Klimko, Jozef: *Politické a právné dějiny hranic predmnichovskej republiky, (1918 – 1938)*. 1986, s.49 (přeloženo ze slovenštiny)

⁸¹ Společný postoj proti Maďarsku sblížoval pak v meziválečném období Československo s Rumunskem. – pozn. aut.

⁸² Žáček, Václav: *c.d.s.* 466

⁸³ AMZV, PA, 3568/1918, cit. Podle Klimko, Jozef: *c.d.* s 54.

V souvislosti s dobytím Ukrajiny také dochází ke změně polské rétoriky. Poláci popírají úhelný kámen své argumentace v těšínském sporu – etnografické hledisko. V této souvislosti zaznívala zcela oprávněně kritika soudobého českého tisku, který poukazoval na fakt, že tolikrát zmiňované polské etnografické argumenty se v případě Ukrajiny i Haliče musejí jednoznačně uplatnit v neprospěch Poláků. Zájem o území Těšínska byl (pokolikáté už?) v porovnání s územími Haliče a Ukrajiny upozaděn, polská vláda se samozřejmě nehodlala Těšínska vzdát, avšak bylo nutno poněkud „pozměnit“ polskou důvodovou zprávu ve světle nových souvislostí. Polští zástupci se proto vyjadřují, navzdory reálné situaci na Těšínsku, pro realizaci plebiscitu, či pro bilaterální jednání s Československem. Ovšem „etnografická zásada...se jako...hlavní argument...odmítá, a to, z ohledu na nebezpečí, které může přinést v jiných oblastech naší politiky.“⁸⁴ Podkladem pro nová jednání se stal návrh podobný předchozímu návrhu z března 1919. Proti polským požadavkům však Beneš stavěl československý minimální program, na němž jeho vláda trvala – tedy linii zahrnující železnici včetně nádraží v Těšíně.

Pro nepřímý nátlak na Polsko využil obratný Beneš vzájemná jednání se zástupcem sovětského Ruska v Londýně.⁸⁵ Jednání se sovětským zástupcem Krasinem v době, kdy sovětská vojska útočila na Polsko, mělo samozřejmě dosti silné protipolské vyznění. Vzhledem k tomu, že velmocenská politika nebyla ve vztazích k sovětskému Rusku jednotná, či lépe řečeno, na odmítavém protisovětském politickém postoji se Velká Británie i Francie shodly, jejich hospodářské postoje se však lišily, mohl Beneš tohoto nesouladu využít ke svým vlastním / československým cílům.

4.11 Rozdělení Těšínska

Vlivem postupujících ruských vojsk dochází k posunu na polské politické scéně a polskému ministru zahraničí Patkovi se daří, i když po bouřlivých jednáních, získat souhlas Sejmu k rozhodnutí přenechat řešení sporu nezávislému arbitrovi. Jako arbitra navrhla Francie belgického krále Alberta I. Polský Sejm však zamýšlel jiného kandidáta, a to amerického

⁸⁴ Žáček, Václav: *c.d.* s.474

⁸⁵ Hospodářský význam Ruska pro Evropu nebylo možno pominout, v únoru 1920 tudíž došlo k ukončení jeho blokády a následnému navázování hospodářských styků. – pozn. aut.

presidenta Wilsona, neboť se domníval, že by výsledná hranice mohla být na základě amerického rozhodnutí příznivá pro Polsko, tedy narýsována na základě „sebeurčení početně převažujících Poláků“. Měsíc od vyjádření souhlasu s arbitráží nebyly státy schopny sjednotit se na rozhodčím, který by byl akceptovatelný pro obě strany. Dohodové mocnosti v reakci na tyto prodlevy stanovily 15.červenec 1920 jako datum pro finální rozhodnutí obou států, zda souhlasí s arbitráží a belgickým králem jakožto arbitrem. V případě nesouhlasu s navrhovaným řešením mělo dojít do 25.července k realizaci plebiscitu.

Váhání Poláků s provedením arbitráže změnilo výsledky prvního plebiscitního hlasování ve frýdeckém okrese. Svě „ano“ pro připojení k Československu vyslovili vedle Čechů nejen Němci a Šlonzáci, ale přibližně také 50% polských voličů.

Nejistý osud země v exponovaném období měl pravděpodobně za následek, že polské obyvatelstvo dalo ve výsledku přednost československým jistotám před osudem nejen svým, ale i celého Polska. Příslušnost k vlasti byla konfrontována s reálnými požadavky na ekonomické zabezpečení a politickou stabilitu.

Ve stejném čase dorazilo z Paříže povolení k dalšímu prodloužení mandátu plebiscitní komise. Polský Sejm urychleně reagoval a souhlasil s rozhodčím výrokem Alberta I.

S tím, jak upadalo polské sebevědomí, však narůstalo sebevědomí československé. Nová Tusarova vláda, zaštiťující se výsledky lidového hlasování ve Frýdku, otočila o stoosmdesát stupňů a odvolala svůj souhlas s arbitráží, spoléhajíc, že výsledky pokračujícího plebiscitu budou vítězstvím pro Československo, a to i přesto, že pozice Československa v Paříži byla více než dobrá, a slibovala příznivý výsledek taktéž.

V případě, že by došlo k arbitráží velmocí mělo Československo na své straně Francii i Velkou Británii, jejíž ministr zahraničí lord Curzon se zmiňoval o hranici na řece Olši; Spojené státy sice prosazovaly etnografické hledisko, v tomto kontextu bylo však možné odvolávat se na výsledky frýdeckého plebiscitu, a na druhé straně zde byly taktéž americké ekonomické zájmy, pro které bylo výhodnější ponechání průmyslových podniků a pánve ve stabilnějším Československu. Rozhodčí arbitráž byla politicky výhodná i pro Francii, které dávala možnost uplatnit svůj vliv na rozhodnutí belgického krále, aniž by na ni mohla být svalována vina Čechy či Poláky za neuspokojivé rozhodnutí. Společným jmenovatelem pro velmocí byla však únava z vleklého sporu a snaha co nejrychleji jej vyřešit vzhledem k situaci v Polsku a blížící se konferenci s Německem ve Spa. Z těchto důvodů se i mocnostem Dohody jevila arbitráž, ať již rozhodčí či velmocenská, jako nejvhodnější řešení.

Český nesouhlas s arbitráží podnítil polské politiky k rozhodným akcím. Bylo paradoxní, že polská politika, která se nejprve plebiscitu nejvehementněji dožadovala, „ se

nyňi dovolávala eskoslovenského prohlášení o nemožnosti plebiscitu...a přála si znovu rozvířít otázku hlasovacího práva. “⁸⁶ eskoslovensko naopak provedení plebiscitu obhajovalo a zařídilo se podle aktuální situace - Ministerstvo zahraničních věcí vydalo krátce nato pokyn, aby se jeho zástupci v Bruselu pokusili „ nenápadně informovat “ o těšínské věci belgické úřednické kruhy, „ které mohou hrát v těšínské otázce hráti velkou roli.“⁸⁷

Nejvyšší rada v Paříži byla dva roky vlekoucím se sporem a opakovanými změnami stanovisek a postojů svářících se států značně unavena. Na polské zástupce ve Spa čekala studená sprcha. Polsko zjistilo, že nemůže počítat s politickou ani vojenskou podporou svých plánů na Východě. Vedoucí britské delegace Lloyd George „ ostře vytýkal polským diplomatům nesnášenlivou politiku jejich vlády vůči sousedům vůbec, v jejichž důsledcích se nyní Polsko octlo v obtížné situaci izolováno.“⁸⁸

Britové stanovili striktní podmínky, jejichž splněním podmínili svou pomoc při uzavření příměří se sovětským Ruskem. Francie potřebovala podporu Británie v otázce německých reparací, které měly brzy přijít na pořad jednání, a tak se snažila neodporovat svému spojenci.

Beneš se ve Spa několikrát sešel s polskými politiky, konkrétně byli přítomni ministr zahraničí Patek, premiér Grabski a Paderewski, kterým předložil svůj návrh na řešení sporu.⁸⁹ V této souvislosti se Beneš vyjádřil pro britský tisk, že není jeho cílem využít (či spíše zneužít) situace Poláků a že „ jeho názor o právu republiky je stejně skromný nyní jako byl před šesti týdny, kdy polské zbraně se zdály vítěznými.“⁹⁰

Benešova zákulisní jednání s představiteli Dohody byla úspěšná, Francie, Velká Británie i Italové souhlasili vyhovět československým požadavkům na přičlenění revíru i dráhy k území republiky. Tato jednání zůstala Polákům utajena.

Pět dní před stanoveným ultimátem, 10. července 1920 v belgickém Spa, podepsali Edvard Beneš a Władysław Grabski prohlášení, v němž se zavazovali přijmout rozhodnutí

⁸⁶ Žáček, Václav: *c.d.* s.476

⁸⁷ Politická zpráva, Archiv Ministerstva Zahraničních věcí, Edvard Beneš – soukromý archiv, Politické zpravodajství Bern, Brusel, 1919-1935, karton 31, inv.č.129

⁸⁸ Valenta, Jaroslav: *c.d.* s.271

⁸⁹ Paderewski byl vyslán jako osoba, obeznámená s těšínskou problematikou a mající respekt československých politiků. – pozn. aut.

⁹⁰ Valenta, Jaroslav: *c.d.* s. 272

velmocí, týkající se společných hranic Polska a Československa.⁹¹ Beneš s Grabským dále jednal o válečných dodávkách, na nichž bylo Polsko existenčně závislé. Právě s ukončením sporu spojoval Beneš plynulý průjezd válečného a zdravotnického materiálu do Polska.

Konference velvyslanců ve složení Velká Británie, Francie, Itálie, Japonsko (bez účasti USA) přednesla konečné rozhodnutí 28.července 1920. Konference byla nástupnickým orgánem Nejvyšší rady a jejím úkolem bylo dořešit „zbytkovou agendu pařížské mírové konference.“⁹² Po téměř dvou letech sporů, složitých vyjednáváních a zvratech byla vymezena hranice mezi Československem a Polskem.⁹³ Rozhodnutí velmocí bylo příznivé pro Československo, neboť splňovalo a na některých místech dokonce i převyšovalo minimální program, tedy Košicko-bohumínskou dráhu a Ostravsko-karvinský revír. Československá diplomacie požadovala pětikilometrové ochranné pásmo kolem dráhy, také v tomto ohledu byly požadavky plně uspokojeny, neboť v některých místech byla dráha vzdálena od polských hranic až patnáct kilometrů.

Představitelé průmyslových kruhů také prosadili úpravy hranic ve prospěch Československa. Francouzská zbrojovka Schneider – Creuzot lobbovala za připojení Třince, neboť se před časem stala novým vlastníkem Třineckých železáren, uhlobaron Larisch prosazoval úpravu hranice tak, aby pozemky vlastněné jeho společností nezůstaly v Polsku, ale byly připojeny k Československu.

Celkově Československo získalo území o rozloze 1270 km², což představovalo přibližně 55% rozlohy Těšínska. Toto území „obývalo 140 tisíc Poláků (48,6%), 113 tisíc Čechů (39,5%) a 34 tisíc Němců (11,9%).“⁹⁴ „Polsku připadlo území o velikosti 1012 km². „Polsko získalo méně industrializovanou část Těšínského Slezska, osídlenou 94 tisíci Poláky (67,6%), 2 tisíci Čechů (1,7%) a 43 tisíci Němců (30,7%);“⁹⁵

⁹¹ Déclaration des délégués de Pologne et des délégués de Tchéco-Slovaqui à la conférence de Spa concernant la question de la Silesie de Teschen, 10.7.1920, Archiwum Akt Nowych, Varšava, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 5549, B21818, S.29-30

⁹² Valenta, Jaroslav: *Arbitráž z 28.července 1920 po osmdesáti letech*. 2001, s.13

⁹³ Vládní vyhláška ze dne 18. prosince 1924 o rozhodnutí konference velvyslanců ze dne 28. července 1920 o Těšínsku, Oravě a Spiši, Státní okresní archiv Karviná, Fond Okresní úřad Český Těšín, inventární číslo 80, Presidiální spisy, Karton 1

⁹⁴ GAŚIOR, Grzegorz: *c.d.* s.103

⁹⁵ GAŚIOR, Grzegorz: *c.d.* s.103

Rozděleno bylo také město Těšín, a to i přes protesty místního českého i polského obyvatelstva, které několikrát deklarovalo přání ponechat město jednotné, ať již na území Československa či Polska. Tento ojedinělý případ shody však vyslyšen nebyl.

5 ZÁVĚR

Dva roky trvající spor o Těšínsko, řešený za asistence dohodových mocností, byl ukončen. Jak hodnotit závěrečné rozhodnutí? Soustředme se převážně na to, nakolik se výsledek přiblížil československým požadavkům a zda bylo možno za daných okolností prosadit výhodnější rozdělení sporného území, či, v nejlepším případě, připojení celého území k Československu.

Jak již bylo několikrát zmíněno, jedním z hlavních bodů československé argumentace byla idea českého historického státního práva. Jak však v tomto kontextu zmiňuje Kramář, na mezinárodním fóru nebyl problém pouze s obhajobou, ale převážně s pochopením historických souvislostí a vývoje daného území a regionu jako takového na straně arbitra, tedy dohodových mocností. „ Můžete si....představití psychologii tohoto nazírání věci. A nyní před tou komisí těšínskou, ve které seděli Francouzi, Angličané, Italové a tuším Japonci, měli jsme hájiti své stanovisko ohledně Těšínska. Jedné věci naprosto neporozuměli ti, kteří o tom měli souditi, totiž historickému právu. Pro Američany, Angličany a Francouze jest historické právo pohádkou, to jest něco, čemu oni nerozumějí, pokud to nestudují snad tak podrobně jako historik....Jest to něco, co jest úplně vzdáleno jejich mentalitě. “⁹⁶ Tato situace je vskutku poněkud „ bizarní “, dokládá ale význačnou skutečnost – historické státní právo mohlo mít při řešení sporu jakýsi „ poradní “ charakter, nikdy však nemohlo být základem pro reálné posouzení a zhodnocení situace na Těšínsku. Připomeňme si také problém Československa s udržením historickoprávní obhajoby hranic na Slovensku. V československém postoji tak posléze převážila argumentace strategicko-ekonomická. Poláci postavili svou obhajobu na etnografickém hledisku, i tato pozice však měla své slabiny (např. v naprosto protichůdném stanovisku uplatňovaném v souvislosti s Ukrajinou). V dané situaci se tak dávala do pohybu také zákulisní diplomacie, umocňovaná statutem obou zemí na mírové konferenci v Paříži jako států s omezenými zájmy.

Na základě těchto protichůdných stanovisek můžeme tedy konstatovat, že na finální rozhodnutí mělo do značné míry vliv také aktuální vnitropolitické dění a pozice jednotlivých států, odvislá od mezinárodního vývoje. Lze vysledovat např. jasnou korelaci mezi polskými úspěchy na východní frontě a hodnocením Polska dohodovými mocnostmi, které se samozřejmě odráželo i v hodnocení jeho územních aspirací na Těšínsku. Polskou východní politiku je nezbytné zmínit v souvislosti s těšínským konfliktem z toho důvodu, že to byl

⁹⁶ Kramář, Karel : *O zahraničních otázkách*. 1919, s. 7-8

právě její úspěch či nezdar, jenž posiloval / oslaboval pozici Polska při vyjednáváních. Dnes samozřejmě můžeme jen spekulovat o tom, jak by rozhraničení oblasti dopadlo, kdyby Polsko v konfliktu neprohrálo (o pádu vlády Sovětů a důsledku na světovou politiku ani nemluvě). Rozhodnutí, vzešlé za situace, kdy by Polsko uspělo ve východním tažení proti Sovětskému svazu, by však sotva bylo v polský neprospěch. Dalekosáhlé důsledky by také měl případný československý neúspěch při pacifikaci Maďarské republiky rad a situace na Slovensku.

V tomto ohledu by se mohlo zdát, že vyřešení celé otázky na základě regionálního lidového hlasování by bylo jistě demokratičtější a mohlo by být i objektivnější, neboť by bylo založeno na vůli místního obyvatelstva, tzn. bez vnějších vlivů a interferencí. Na základě tohoto výsledku by se státy mohly odvolávat na rozhraničení na základě „ vůle lidu “, a výtky ohledně politického taktizování „ vyšších kruhů “ a diplomatického ovlivňování by byly bezpředmětné.

Frydecký plebiscit však dokazuje, že „ velká “ politika byla reflektována také na regionální úrovni. V případě konání plebiscitu na celém sporném území se poté můžeme pouze domýšlet, do jaké míry by polská situace a ruská vojska v Polsku mohla podnítit těšínské Poláky k projevům vlastenectví a solidaritě s napadenou vlastí, či zda by někteří z nich dali nakonec přednost ekonomickým výhodám a větší politické stabilitě, kterou nabízelo poválečné Československo, jako ostatně většina těšínských Němců.

Z hlediska čistě pragmatického bylo pro Československo rozhodnutí o rozdělení oblasti v době, kdy sovětská vojska stála před Varšavou tím nejprůhodnějším okamžikem.

I vrcholní českoslovenští představitelé si však uvědomovali, že výhodné rozřešení těšínského sporu je jen jedním z bodů na škále československo – polských vztahů. Geopolitická situace Československa si vyžadovala korektní vztahy s Polskem. Československo navíc nechtělo být na mezinárodním poli vnímáno jako stát, který zneužil nevýhodné situace svého souseda (navíc dle oficiálního jazyka bojujícího proti bolševismu, šířícímu se i přes sanitní kordon a ohrožujícím západní Evropu). Menší ústupek, při zachování minimálních požadavků (jež byly ve skutečnosti překonány), se mohl stát cennou devizou do budoucna, a to jak na poli mezinárodním, tak hlavně v rámci československo – polských vztahů.

Lze tedy konstatovat, že výsledné rozhraničení bylo politickým úspěchem, (za který československý stát vděčí převážně Benešovi), i když výsledek arbitráže vyvolal v parlamentu bouři nevole. Beneš se snažil obhájit nemožnost zisku celého Těšínska a v rámci své obrany upozornil na fakt, že již „ prohlášením plebiscitu byla historickému právu

zasazena jiná těžká rána, bylo prohlášeno a námi výslovně přijato dělení Těšínska. “⁹⁷ At’ již by tedy došlo ke vzájemné dohodě Československa a Polska (bez asistence dohodových mocností), či by území bylo rozděleno na základě plebiscitu (a případných korektur takto vzniknuvších hranic), výsledkem by vždy byl zánik jednoty tohoto historického území. Ústupky byly nevyhnutelné.

Jak český, tak polský tisk kritizoval politické představitele obou států a obviňoval je ze „zrady národních zájmů.“ Polské vládě byl vyčítán „unáhlený podpis“ v nejnevýhodnější možné situaci. Mezi Poláky zavládl pocit hluboké křivdy.⁹⁸ Nejobtížnější byla však situace pro obyvatele Těšínska. Zvláště bolestným bylo rozdělení pro německé obyvatelstvo, jež se stalo menšinou, o jehož osudu měla nadále rozhodovat československá či polská vláda, bez možnosti cokoli změnit. Spory na Těšínsku neustaly ani v meziválečném období. Češi byli polskou stranou obviňováni z čechizace regionu, a falšování výsledků sčítání lidu, které se uskutečnilo v letech 1921 a 1930.

Česko-polské vztahy utrpěly „kvůli“ Těšínsku poměrně značný šrám, spor o něj však nebyl hlavní příčinou, proč k sobě oba státy nenašly cestu. Polská východní politika se neseťkala s pochopením Československa, které tradičně tíhnulo k Rusku a doufalo v obnovení carského státu. Polské mocenské ambice na úkor oslabeného Ruska tak rozhodně nemohly získat československý souhlas, natož posvěcení. Celkově si však Polsko i Československo, stejně jako Velká Británie a Francie, bylo vědomo nebezpečí bolševismu a potenciálních německých snah o revizi Versailleského systému, o revizi politického a územního uspořádání, které tento systém nastolil. Dohodové mocnosti měly proto zájem na silném Polsku i Československu, které by jednak byly pevnou „hrází“ proti šířícímu se bolševismu z východu, a zároveň vyvažovaly jako silné slovanské národy německý vliv v této oblasti. Jejich vzájemný vztah byl tak pro středoevropský region klíčový. Neschopnost vytvořit společnou politiku a danost odlišných politických cílů a zájmů vedl k nemožnosti spolupráce a nezahrnutí Polska do Malé Dohody a přinesl své fatální důsledky nejprve pro obě země, posléze pro celou Evropu. Zahraniční politika obou států se pohybovala v rozdílných

⁹⁷ Exposé, Masarykův ústav Akademie věd, Fond Edvard Beneš IV/1, karton 136, inv.č.334, sign.R9A4/1

⁹⁸ Stosunki Polsko-Czeskie, 12.1.1921, Archiwum Akt Nowych, Varšava, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 1480 (1919-21 – Stosunki polityczne Polski z zagranica, Komitet Narodowy Polski na konferenci w Paryżu), B17677, s.338

trajektoriích, jejichž průsečíkem se o necelých dvacet let později stalo znovu území Těšínska, které po Mnichovu Polsko na krátký čas zabralo.

Prameny a literatura

Primární prameny:

Archiv Ministerstva Zahraničních věcí

- Pařížský archiv 1918-1921

Masarykův ústavu Akademie věd

- Edvard Beneš
- Edvard Beneš 1
- Edvard Beneš IV/1
- Přípravný materiál pro edici Korespondence T.G.Masaryk-E.Beneš(1918-1937), uloženy v MUA AV ČR

Muzeum Těšínska v Českém Těšíně

- Kolekce plebiscitních tiskovin 1918-1920

Státní okresní archiv v Karviné

- Okresní úřad Český Těšín
- Archiv města Český Těšín
- Archiv města Bohumín 1669-1938 (1947)

Zemský archiv v Opavě

- Československá plebiscitní komise pro Těšínsko
- Ústředí slezských sborů starostenských Orlová

Archiwum Akt Nowych, Varšava

- Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Monografie a odborné studie

- BENEŠ, Edvard: *Le problème autrichienne et la question tchèque. Étude sur les luttes politiques des nationalités Slaves en Autriche.* Paris: V.Giard & E. Brière, 1908.
- BENEŠ, Edvard. *Úvahy o slovanství: hlavní problémy slovanské politiky.* London: Lincolns-Prager, 1945. 259 s.
- BORÁK, Mečislav, ed. *"Ukradené" vesnice: Musí Češi platit za 8 slov. obcí?.* 1. vyd. Ostrava: Sfinga, 1993. 32 s. ISBN 80-85491-43-5.

- ČECHURA, Jaroslav, ed. a ČECHUROVÁ, Jana, ed. *Edvard Beneš - diplomat na cestách: depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1928*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. 212 s. ISBN 80-246-0010-2., s.5-19
- DĄBROWSKI, Włodzimierz. *Rok walki o rządy na Śląsku Cieszyńskim*. Cieszyn: [s.n.], 1919. 95, [i] s.
- Dejmek, Jindřich: Nejednoduchá cesta ke spojení: Československo a Polsko. In DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. 384 s. ISBN 80-86547-07-8.
- DŁUGAJCZYK, Edward: Tajny Front na granicy cieszyńskiej. In Długajczyk, Edward. *Tajny front na granicy cieszyńskiej: wywiad i dywersja w latach 1919-1939*. Katowice: Śląsk, 1993. s. 7-34
- GĄSIOR, Grzegorz, ed. *Zaolzie: polsko-czeski spór o Śląsk Cieszyński 1918-2008*. Vyd. 1. Warszawa: Dom Spotkań z Historią, 2008. 172 s. ISBN 978-83-61283-11-9.
- GAWRECKI, Dan a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2003. 2 sv. (363 s., s. 369-654). ISBN 80-7248-226-2.
- GAWRECKI, Dan. *Studie o Těšínsku. 15, Dan Gawrecki: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938*. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 1999. 403 s. ISBN 80-902355-4-9.
- HEJRET, Jan. *Čechové a Poláci na Těšínsku*. Praha: nákl. autora, 1918. 14 s.
- HEJRET, Jan. *Nikdo nechce k Polsku*. [S.l.: s.n.], 1920. 16 s.
- HEJRET, Jan. *Těšínsko*. Praha: Emil Šolc, 1919. 76 s., 2 l.
- JELÍNEK, Petr. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*. Vyd. 1. Opava: Matice slezská, 2009. 226 s., [32] s. tabulek, [10] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-86887-12-8.
- KADŁUBIEC, Karol Daniel a kol. *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*. Vyd. 1. [Ostrava]: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 1997. 315 s. ISBN 80-7042-479-6.
- KAMIŃSKI, Marek Kazimierz. *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*. Warszawa: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, 2001. 476 s., [10] s. obr. příl. ISBN 83-88973-05-3.

- KÁŇA, Otakar a PAVELKA, Ryszard. *Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1939*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1970. 366 s. Publikace Slezského ústavu ČSAV v Opavě; sv. 63.
- KAPRAS, Jan. *Těšínsko součástí českého státu*. 2. vyd. Praha: nákl. vlast., 1918. 65 s.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. 571 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-195-7.
- KLIMKO, Jozef. *Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918-1938)*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1986. 180 s.
- KORBELÁŘOVÁ, Irena, ŽÁČEK, Rudolf a ŠMERDA, Milan. *Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství: (na příkladu Těšínska)*. Vyd. 1. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002. 290 s. ISBN 80-86224-43-0.
- KOWALCZYK, Jolanta: *Spór o Zaolzie w latach 1918-1920*. In Kowalczyk, Jolanta: *Po drugiej stronie Olzy: przemiany zasad samookreślenia polskiej ludności Śląska Cieszyńskiego w świetle prasy*. Warszawa: Stowarzyszenie Redaktorów, 1992, s.61-77
- KRAMÁŘ, Karel. *O zahraničních otázkách*. V Praze: [s. n.], 1919. 40 s.
- MACMILLAN, Margaret Olwen. *Mírotvorci: pařížská konference 1919*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004. 551 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-200-1151-X.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*. 16. vydání, [2. opravené]. V Praze: Čin, 1930. 650 s.
- MÍČEK, Eduard. *Vznik a vývoj hnutí šlonzáckého a s ním souvisící germanisace školství na Těšínsku*. Praha: Parlament, 1924. 64 s.
- PALLAS, Ladislav. *Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1970. 163, [1] s. Publikace Slezského ústavu ČSAV v Opavě; Sv. 62.
- PELC, Ferdinand. *O Těšínsko: vzpomínky a úvahy*. Ve Slezské Ostravě: Slezská Matice osvěty lidové, 1928. 227 s., [13] l. obr. příl.
- SIWEK, Tadeusz. *Český Těšín polský? = Czeski Cieszyn polski?*. 1. vyd. Český Těšín: Olza, 2002. 143 s. ISBN 80-86082-19-9.
- SLÁMA, František. *Dějiny Těšínska*. V Praze: Nákladem Spolku pro vydávání laciných knih českých, 1889. 2 sv. (144 s., s. 146-271). Matice lidu; roč. 23, č. 3, 4 (běžné č. 135, 136).

- SOKOLOVÁ, Gabriela, HERNOVÁ, Šárka a ŠRAJEROVÁ, Olga. *Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy*. Vyd. 1. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. 191. ISBN 80-86101-03-7.
- SONNTÁG, Evžen. *Braňte Těšínsko: 15 let čsl. Těšínska: hrst vzpomínek z nedávné historie a aktuality dneška*. Moravská Ostrava: Časopis Ostravské noviny, [1935]. 43, [II] s.
- SZKLARSKA-LOHMANNOWA, Alina. *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918-1925*. Wrocław: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, 1967. 180 s. Prace Komisji Nauk Historycznych; Nr. 19.
- ŠLACHTA, Fridolín. *Těšínsko, jeho první a druhé dělení*. Karvinná: nákl. vl., 1946. 86-[II] s.
- ŠOLLE, Zdeněk. *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (Říjen 1918 - prosinec 1919). Část 1, Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 1993. 106 s. Práce z dějin České akademie věd = Studia historiae Academiae scientiarum Bohemicae. Seria B, Monographia; Sv. 5.
- ŠOLLE, Zdeněk. *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (Říjen 1918 - prosinec 1919). Část 2, Dopisy*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 1994. s. 107-425. Práce z dějin České akademie věd = Studia historiae Academiae scientiarum Bohemicae. Seria B, Monographia; Sv. 6.
- VALENTA, Jaroslav. *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1961. 501 s., [10] s. obr. příl.
- WANATOWICZ, Maria Wanda. *Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego w latach 1918-1945*. Vyd. 1. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1994. 199 s. Skrypty Uniwersytetu Śląskiego, nr. 497.
- WANDY CZ, Piotr Stefan. *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1998. 301 s. ISBN 80-200-0657-5.
- ZAHRADNÍČEK, Tomáš. *Jak vyhrát cizí válku: Češi, Poláci a Ukrajinci 1914-1918*. Vyd. 1. Praha: ISV nakladatelství, 2000. 250 s. ISBN 80-85866-65-X.
- ŽÁČEK, Rudolf. *Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939-1945*. Vyd. 1. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2000. 120 s. Studie o Těšínsku; č. 16. ISBN 80-902355-6-5.

- ŽÁČEK, Václav. *Češi a Poláci v minulosti. 2. [sv.]: Období kapitalismu a imperialismu.* 1. vyd. Praha: Academia, 1967. 710, [1] s.

Sekundární zdroje – časopisy, sborníky

- BARTLOVÁ, Alena: Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919-1938, *Historický časopis*, Roč.XX (1972), číslo 3, s. 363-384
- BORÁK, Mečislav, ed. *Slezsko v dějinách českého státu: sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě [pořádané 10.-11. listopadu 1998 v Opavě].* Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1998. 441 s. ISBN 80-86101-18-5.
- Gawrecki, Dan: Polské politické strany v Československu. In KORDIOVSKÝ, Emil, (ed.): *Politické strany a spolky na jižní Moravě: XXII. Mikulovské sympozium: 7.-8. října 1992.* V Mikulově: Okresní archiv Břeclav, [1993]. 406 s. Mikulovská sympozia., s.163-167
- Gawrecki, Dan: Poláci, Češi a Němci na Těšínsku 1920-1938. In SZYMECZEK, Józef, ed. *Polacy na Zaolziu 1920-2000: zbiór referatów z konferencji naukowej, która odbyła się 13.-14.10.2000 w Czeskim Cieszynie = Poláci na Těšínsku 1920-2000: sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 13.-14.10.2000 v Českém Těšíně.* Vyd. 1. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s.77-86
- GRYGAR, Jakub: Strážci paměti. Autobiografické vyprávění a normativní aspekty kultury ve Stonavě na Těšínsku, *Etnologický časopis. Český lid*, ročník 90 (2003), číslo 2, s.135-159
- GRYGAR, Jakub: Těšínská vánočka. Splétání lokálních a sociálních identifikací, *Slezský sborník*, ročník 103 (2005), číslo 1, s. 29-57
- PALLAS, Ladislav: Šlonzáctví a vznik tzv. Volkslisty, *Slezský sborník*, Ročník 66 (1968), číslo 3, s. 327-341
- SZELONG, Krzysztof: Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920, *Těšínsko: vlastivědný zpravodaj okresů Frýdek-Místek a Karviná*, Ročník 44 (2001), číslo 1, s. 6-17
- VALENTA, Jaroslav: Polská politika a Slovensko v roce 1919, *Historický časopis*, Roč.13 (1965), číslo 3, s.403-423

- VALENTA, Jaroslav: Arbitráž z 28.července 1920 po osmdesáti letech, *Těšínsko: vlastivědný časopis okresů Frýdek-Místek a Karviná*, Ročník 44 (2001), číslo 2, s.13-25
- VALENTA, Jaroslav:Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918-1920. In *Slezsko v československo-polských vztazích 1918-1947*. Opava: Slezský ústav ČSAV, 1991.(Práce Slezského ústavu ČSAV. Řada A. Dějiny Slezska. Sv. 2.)[Konference Opava, 25. září 1990] s. 1-19.

Diplomové práce:

- Snopek, Jan: *Košicko-bohumínská dráha v politických, hospodářských a vojenských souvislostech 1. republiky*. Diplomová práce. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 1999.

Internetové zdroje

- Baránek, Daniel: Těšínský kraj 1844.svg. *Wikipedia: the free encyclopedia [online]*.25.4.2012. Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnsk%C3%BD_kraj_1844.svg#filelinks, [25.4.2014]